

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Дискриминација деце по основу инвалидитета

(мастер рад)

Менторка:

Доц. др Анђелија Тасић

Студенткиња:

Катарина Николић

Број индекса: М 017/17-О

Ниш, 2018. године

САДРЖАЈ:

УВОД	1
I ДИСКРИМИНАЦИЈА ДЕЦЕ КАО ПРАВНИ ФЕНОМЕН	6
1. Појам, врсте и основи дискриминације	6
2. Дискриминација деце.....	8
2.1. Дискриминација по основу инвалидитета	8
2.2. Области у којима је присутна дискриминација деце са инвалидитетом.....	10
2.3. Структурална дискриминација деце са инвалидитетом	17
II НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ДЕЦЕ	19
1. Међународни прописи у области заштите деце од дискриминације	19
1.1. Универзални антидискриминациони прописи	19
1.2. Регионални антидискриминациони прописи	21
2. Национални прописи у области заштите од дискриминације деце	23
3. Преглед законодавних решења у правним системима бивше СФРЈ.....	27
3.1. Република Македонија.....	27
3.2. Република Хрватска	29
3.3. Црна Гора	29
3.4. Босна и Херцеговина	30
3.4. Република Словенија.....	31
3.5. Закључна разматрања у погледу законодавстава држава насталих распадом бивше СФРЈ.....	32
III ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ	33
1. Европски суд за људска права	33
1.1. Улога Европског суда.....	33
1.2. Дискриминација у поимању Европског суда за људска права.....	36
1.3. Објективно и разумно оправдање неједнаког третмана	36
1.4. Поље слободне процене.....	38

1.5. Позитивне и негативне обавезе државе.....	38
1.6. Деца као подносиоци представке.....	39
1.7. Доказивање дискриминације.....	39
1.8. Значај одлука Европског суда за људска права.....	42
2. Повереник за заштиту равноправности	45
2.1. Улога и значај Повереника за заштиту равноправности	45
2.2. Одлуке у поступцима пред Повереником за заштиту равноправности	47
3. Судска заштита од дискриминације.....	48
3.1. Кривичноправна заштита.....	48
3.2. Прекршајноправна заштита.....	49
3.3. Грађанскоправна заштита	50
4. Остала тела од значаја за заштиту равноправности деце.....	54
IV АНАЛИЗА СЛУЧАЈЕВА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ДЕЦЕ ПО ОСНОВУ ИНВАЛИДИТЕТА У ПРАКСИ ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ ...	57
1. Подносилац притужбе и лице против кога се покреће поступак	57
2. Врсте дискриминације	58
3. Области дискриминације.....	58
4. Ток поступка	59
5. Одлучивање и одлуке.....	60
6. Домети одлука	61
ЗАКЉУЧАК	62
ЛИТЕРАТУРА.....	63
ОСТАЛА ИСТРАЖИВАЧКА ГРАЂА	66
ИНТЕРНЕТ АДРЕСЕ	72
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	74
SUMMARY AND KEY WORDS.....	75
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТКИЊЕ.....	76

УВОД

У теорији и пракси постоје несугласице око тога да ли деца имају потпуно иста права као и одрасли или је, пак, потребно посебно прокламовати права детета. „Неки сматрају да је формализација дечијих права радикалан потез, док други доводе у питање став да деца припадају нека посебна права“.¹ Ипак, може се рећи да је у савременом друштву преовладало схватање да се деца због свог узраста налазе у посебно осетљивом периоду услед чега им је потребна додатна заштита. Тако се у Универзалној декларацији о људским правима и у Конвенцији о правима детета наводи да „дете има право на посебну заштиту и помоћ“.²

Једно од основних људских права уопште, па самим тим и права детета, прокламовано, како на универзалном тако и на националном плану, у свим документима који регулишу област људских права, јесте право на недискриминацију. Иако је међународна заједница уложила доста напора да створи релевантан правни и институционални оквир заштите од дискриминације, проблем дискриминације је, нажалост, и даље присутан у свим сферама друштва.

О значају дискриминације деце сведочи и чињеница да Комитет за права детета³ сматра да је право на недискриминацију један од четири основна принципа. Наиме, Комитет за права детета је приликом припреме Смерница за иницијалне извештаје увео део под насловом Општи принципи, истичући да се нека права детета, због своје важности, сматрају принципима без којих ниједно друго право не може бити у потпуности остварено.⁴

---

¹ Н. Вучковић Шаховић, Н. Петрушић, *Права детета*, Ниш, 2015, стр. 24.

² Чл. 25 Универзална декларација о људским правима, резолуција Генералне скупштине УН бр. 207 (III)1948, Париз, 1948; преамбула, пар. 4 Конвенције о правима детета (Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97.

³³ Комитет за права детета је орган установљен Конвенцијом о правима деча и састоји се од стручњака који надзиру примену ове конвенције и њених опционих протокола у земљама чланицама и подстичу имплементацију Конвенције. Стране уговорнице су се обавезале да подносе Комитету извештаје о мерама које су усвојиле за остваривање права признатих Конвенцијом и о напретку оствареном у погледу уживања тих права. Последњи Опциони протокол уз Конвенцију о правима детета увео је поступак по представкама које могу поднети појединци, против држава потписница Конвенције. Више о Комитету за права детета у Н. Вучковић Шаховић, Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 257-259.

⁴ Н. Вучковић Шаховић, Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 82.

Предмет овог рада јесте дискриминација деце по основу инвалидитета као једног од најчешћих основа дискриминације деце. Дискриминација деце по основу инвалидитета је сагледана кроз национални и међународни нормативни оквир као и кроз нормативни оквир суседних земаља којим је регулисана ова област. Упоређивањем ових трију група прописа дошла сам до сличности и разлика које постоје међу њима приликом регулисања права на недискриминацију деце по основу инвалидитета. Проблем дискриминације деце са инвалидитетом анализиран је и кроз праксу националних институција за заштиту права на недискриминацију, од којих је најзначајнија институција Повереника за заштиту равноправности, и кроз праксу Европског суда за људска права, једне од најзначајних међународних институција за заштиту људских права уопште, па самим тим и права на равноправност. Иако је у последње време имплементиран низ мера којима се постепено отклањају последице структуралне дискриминације особа са инвалидитетом и стварају услови за њихову пуну друштвену укљученост, дискриминација особа са инвалидитетом и даље је веома раширена у свим областима друштвеног живота. И поред свих мера које се предузимају у развоју инклузивног образовања, многа деца са инвалидитетом и даље су изван редовног система образовања, те је због значаја који има по децу са инвалидитетом, структурална дискриминација, такође, предмет овог рада.

Иако у домаћој литератури има доста радова о дискриминацији као правном феномену, њеним облицима и узорцима, који обухватају и дискриминацију деце, ипак се може рећи да су ретки радови посвећени искључиво дискриминацији деце. Углавном преовлађују стручне публикације и практични водичи намењени општој популацији, који имају за циљ да грађанима приближе појам дискриминације, док је мало научних радова у којима се законска решења и релевантни правни институти критички анализирају и теоријски разматрају. Највећи допринос у анализи теме до сада је дао Повереник за заштиту равноправности, који је издао две публикације о притужбама које се односе на дискриминацију деце.⁵ Повереник је 2013. године издао Посебан извештај о дискриминацији деце⁶ који показује да су дискриминацији изложена најчешће деца

---

⁵ К. Бекер, Р. Ћоровић, А. Пружљанин, С. Миливојевић, *Зборник мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности, Поступање по притужбама које се односе на дискриминацију деце*, Београд, 2014; К. Бекер, И. Филипов, В. Васић, *Други зборник мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности Поступање по притужбама које се односе на дискриминацију деце*, Београд, 2015.

⁶ Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији деце*, Београд, 2013.

ромске националности и деца са сметњама у развоју и инвалидитетом. Такође, Повереник издаје редовне годишње извештаје о дискриминацији за сваку годину, те је према Редовном годишњем извештају за 2017. годину, инвалидитет на првом месту основа дискриминације по притужбама грађана.⁷

О дискриминацији деце доста можемо закључити и на основу извештаја које државе периодично подносе Комитету за права детета о примени Конвенције о правима детета, као и на основу закључних запажања које Комитет даје по наведеним извештајима. Република Србија је поднела Први иницијални извештај 2007. године за период од 1992. године до 2005. године⁸, и Комбиновани други и трећи периодични извештај 2014. године за период од 2008. године до 2014. године⁹. Оно што охрабрује јесте да има помака, што је нагласио и Комитет за права детета, али је још увек потребно уложити доста напора како би се стање ствари знатно побољшало.

Велики допринос истраживању теме дао је и Центар за права детета, удружење грађана чији је основни циљ остваривање права детета у Републици Србији у складу са Конвенцијом о правима детета. Центар за права детета је 2013. године издао извештај о остваривању права деце у Србији из угла деце и младих.¹⁰ Према подацима из овог извештаја, 14% деце и младих подржава негативне ставове према особама са инвалидитетом, те се особе са инвалидитетом налазе на деветом месту угрожених група.

Важна помена је и Иницијатива за инклузију Велики Мали која се бави промоцијом, остваривањем и заштитом права деце са сметњама у развоју у складу са Конвенцијом о правима детета и Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом. Иницијатива за инклузију Велики Мали је припремила Извештај о дискриминацији деце са сметњама у развоју у Србији у 2009. години.¹¹ Такође, треба нагласити и Националну организацију

---

⁷ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину, Београд, 2018.

⁸ Влада Републике Србије, *Иницијални извештај о примени Конвенције о правима детета за период 1992-2005. године*, Београд, 2007; Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations: Republic of Serbia CRC/C/SRB/CO/1*, 2008, United Nations

⁹ Влада Републике Србије, *Други и трећи периодични извештај о примени Конвенције о правима детета*, Београд, 2014; Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia CRC/C/SRB/CO/2-3*, 2017, United Nations.

¹⁰ *Извештај о остваривању права деце у Србији из угла деце и младих*, Београд, 2013.

¹¹ Иницијатива за инклузију Велики Мали, *Извештај о дискриминацији деце са сметњама у развоју у Србији у 2009. години*, Панчево, 2009.

особа са инвалидитетом, која је 2017. године издала Ситуациону анализу: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији¹², где је обрађена и дискриминација деце са инвалидитетом.

У циљу целовите и свеобухватне обраде теме, потребно је сагледати практичне проблеме који се тичу дискриминације деце по основу инвалидитета, што најбоље осликава пракса националних и међународних органа који долазе у додир са реалним проблемима дискриминисане деце. Због тога сам спровела теоријско - емпиријско истраживање теме. Спроведено истраживање је експлоративног карактера и има за циљ да се стекну основна знања о најчешћим потешкоћама са којима се сусрећу деца са инвалидитетом приликом остваривања свог права на недискриминацију. Резултати истраживања показују у којим је областима живота најчешће присутна дискриминација деце са инвалидитетом и у ком облику, који су узроци који доводе до неједнаког третмана и ко се јавља у улози дискриминатора. На основу резултата критичке анализе националних и међународних прописа и истраживања праксе Повереника за заштиту равноправности и Европског суда за људска права, сагледани су недостаци правног регулисања и тешкоће које се јављају у пракси. Сечена знања омогућиће увид у тренутно стање ствари, што може да укаже на правац којим би требало ићи приликом будућег правног регулисања ове области и може битиполазна основа за даља теоријска истраживања, све у крајњем циљу смањења дискриминације деце.

До релевантних података за истраживање дошла сам анализом 14 препорука и мишљења Повереника за заштиту равноправности објављених на званичној интернет страници Повереништва у последњих пет година, као и анализом судских одлука публикованих на званичној интернет страници Европског суда за људска права.

Хипотезе од којих сам пошла и чију тачност сам желела да испитам су следеће:

- Највећи број представки Европском суду и притужби Поверенику је поднет од стране законског заступника детета.
- У улози дискриминатора најчешће се јављају запослени у образовним установама.

---

¹² *Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији*, Београд, 2017.

- Чешћи су случајеви непосредне него посредне дискриминације.
- Дискриминација деце са инвалидитетом је највише присутна у области образовања.
- Подносиоцу представке/притужбе је тешко да учини вероватним да је дошло до неједнаког третмана, па ретко долази до пребацивања терета доказивања на туженог.
- Тужени у већини случајева признају да је било неједнаког третмана али покушавају да докажу да постоји објективно и разумно оправдање за такав третман.
- Европски суд у највећем броју случајева прихвата оправдање неједнаког третмана датог од стране државе.
- Заштита деце од дискриминације на сличан начин је стипулисана у свим законодавствима на територији бивше Југославије

Приликом истраживања користила сам статистички метод приликом обраде података из праксе Повереника за заштиту равноправности; нормативни метод, у анализи законских прописа; метод функционалне компарације, приликом анализе законодавстава суседних земаља.

I ДИСКРИМИНАЦИЈА ДЕЦЕ КАО ПРАВНИ ФЕНОМЕН

1. Појам, врсте и основи дискриминације

Појам дискриминације познат је у људској цивилизацији од давнина. Често се помињу речи које је изговорио још Аристотел: „једнако поступање у једнаким случајевима, а различито у различитим, осим ако не постоји објективан разлог да се поступи другачије”.¹³

Термин „дискриминација“ потиче од латинске речи *discrimino* (разделити, разликовати) и означава „неједнако поступање, неравноправност у третирању ствари, појединаца или група, поступак којим се унапред ограничавају права грађанина или народа”.¹⁴ Са појмом дискриминације могу се изједначити и неки други појмови и изрази, као што су: неједнак третман, прављење разлике с обзиром на лична својства, повреда начела једнакости, неједнако поступање, стављање у гори положај, привилеговање и слично.¹⁵ Иако се под дискриминацијом често подразумева свако неједнако поступање и сматра се да до дискриминације долази само онда када се неједнако поступа, није свако неједнако поступање дискриминација, а до дискриминације може доћи и када се поступа једнако.¹⁶

Неједнак третман представља дискриминацију онда када је недопуштен, односно ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује.¹⁷ Такође, дискриминација постоји и када се једнако поступа према лицима која се због неког свог личног својства налазе у неједнакој позицији.¹⁸

Према Закону о забрани дискриминације, „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе лица, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица на

---

¹³ Ellis Evelyn, *EU Anti – Discrimination Law*, Oxford, 2005, стр 4;

¹⁴ И. Клајн, М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад, 2007, стр. 367.

¹⁵ М. Рељановић, М. Магић, Г. Илић, *Приручник за примену антидискриминационог законодавства*, Београд, 2010.

¹⁶ Правна клиника за заштиту од дискриминације, *Антидискриминационо право, прописи, пракса и стварност*, Ниш, 2017, стр. 83.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима.¹⁹ Навођење личног својства само по себи није дискриминација, већ дискриминација постоји само ако лично својство неког појединца или групе доводи до неоправданог прављења разлике према таквом лицу или групи лица или члановима њихових породица.²⁰ Лично својство је свако обележје које је везано за личност појединца, али, лична својства се углавном не односе само на једно лице већ на читаву групу људи, односно многа лична својства појединаца „дели“ са већим или мањим бројем других лица.²¹

Законом о забрани дискриминације су регулисани следећи облици дискриминације: непосредна и посредна дискриминација, повреда начела једнаких права и обавеза, позивање на одговорност, удруживање ради вршења дискриминације, говор мржње, узнемиравање и понижавајуће поступање и тешки облици дискриминације. Поједини аутори наглашавају да постоје само два основна облика дискриминације, а то су непосредна и посредна.²² Остали облици се могу подвести под један од ова два облика. Овакав став утемељен је на Уставу који препознаје наведена два облика дискриминације, иако то не значи да остали облици дискриминације, наведени у Закону о забрани дискриминације, немају свој основ у уставним одредбама.

Непосредна дискриминација се уобичајено дефинише као различит третман лица (групе лица) у односу на друга лица (групе лица) у истој или битно сличној ситуацији, који је заснован на неком личном својству.²³ Са друге стране суштина посредне

---

¹⁹ чл. 2 ст. 1 Закона о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009.

²⁰ Д. Миленковић, *Водич кроз закон о забрани дискриминације*, Београд, 2010, стр. 24.

²¹ *Ibid.*

²² Н. Петрушић, И. Крстић, Т. Маринковић, *Коментар Закона о забрани дискриминације*, Београд, 2014, стр. 35-39.

²³ *Handbook on European non-discrimination law*, European Union Agency for Fundamental Rights and European Court of Human Rights - Council of Europe, 2011, стр. 22.

дискриминације није различит третман, већ различите последице једнаког третмана према лицима која се налазе у различитим ситуацијама.²⁴

2. Дискриминација деце

Дискриминација деце је посебно осетљиво друштвено питање јер дете, због свог узраста, не разуме зашто је искључено и неједнако третирано у односу на своје вршњаке. Сваким актом дискриминације детета неком детету се ускраћује основно право, што утиче на развој детета и доводи до његовог одбацивања и маргинализације.²⁵

Једна од специфичности која се јавља код дискриминације деце јесте што су деца често двоструко дискриминисана. Наиме, права детета се не поштују због самог статуса детета, односно деца су жртве дискриминације пре свега због својих година. Осим тога, деца трпе дискриминацију и на основу других личних својстава као што су пол, боја коже, национална припадност, језик, вероисповест, те се може рећи да трпе двоструку повреду права: зато што су деца и зато што су деца која имају другачију боју коже, зато што су имигранти, припадају домородачким групама, због инвалидитета, зато што су женског пола.²⁶

Посебно је забрињавајуће што су међу самом децом у великој мери присутни стереотипи, прерасуде и дискриминаторни ставови.²⁷ Истраживања показују да је у Србији више од 10% младих учествовало у вршењу дискриминације и, што додатно брине, да је свесно својих поступака.²⁸

2.1. Дискриминација по основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом представљају једну од највећих мањина на свету и једну од најрањивијих друштвених група.²⁹ Процењује се да особе са инвалидитетом чине око 10 % укупног светског становништва.³⁰ Према Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године у Србији живи 571.780 особа са инвалидитетом од укупно 7.186.862

---

²⁴ *Ibid*, стр. 29.

²⁵ Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији деце*, Београд, 2013, стр. 4.

²⁶ Н. Вучковић Шаховић, Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 84.

²⁷ *Ibid*, стр.90.

²⁸ Истраживање о степену (не) толеранције и (не)поштовању људских права, Ниш, 2010.

²⁹ Посебан извештај за дискриминацију деце Повереника за заштиту равноправности, *op.cit.*, стр. 31.

³⁰ *Ibid*.

становника, што представља око 8% укупног становништва, док је 1,2% укупног броја особа са инвалидитетом млађе од 15 година.³¹

У прошлости су се особе са инвалидитетом често називале терминима као што су „инвалид“ или „хендикепиран“ за које се данас сматра да су увредљиви јер не посматрају целу особу као људско биће већ само једну од њених карактеристика.³² Наиме, употребом израза „инвалидна особа“ сугерише се да је инвалидитет прва и једина карактеристика и лично својство особе – не посматрамо је као људско биће, већ из угла тешкоће, односно сметње коју има.³³ Такође, коришћење израза „инвалидна особа“ сугерише да је та особа „невалидна, неважна“ у односу на особе већинске популације.³⁴ Термин „особа са инвалидитетом“ наглашава да је то особа, а да је инвалидитет само још једна од карактеристика те особе.³⁵ Израз дете или особа „са посебним потребама“ је неодговарајући и увредљив, јер свака особа има исте потребе само их реализује на различите начине.³⁶

Подаци из извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину показују да се инвалидитет, као основ дискриминације према учесталости навођења у притужбама налази на првом месту.³⁷ Наиме, Поверенику су током 2017. године поднете 114 притужбе у којима је као основ дискриминације наведен инвалидитет, што чини 18% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације.³⁸ Претходних година инвалидитет је био међу прва четири основа, тако је у току 2014. године по овом основу поднето је 10,1% притужби, 2015. године 11,3%, док су у току 2016. године по овом основу поднете 82 притужбе (12,9%).³⁹ Дакле, може се закључити да број притужби по овом основу расте.

---

³¹ *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права*, Београд, 2017, стр. 338.

³² Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији особа са инвалидитетом*, Београд, 2013, стр. 77.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину, op.cit*, стр. 93.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

Инвалидитет није чест основ дискриминације само у нашој држави, већ је слична ситуација и у свету, па чак и у његовим најразвијенијим деловима. Почев од 1993. године, инвалидитет је најчешћи или други најчешћи основ на притужби грађана у САД.⁴⁰

Када је у питању дискриминација деце, последњи посебни извештај Повереника за заштиту равноправности који се тиче дискриминације деце објављен је 2013. године, те с обзиром на то да су од тада прошле четири године, није искључено да се сада стање променило. Наиме, према наводима из Посебног извештаја за дискриминацију деце из 2013. године, на основу дотадашњег рада Повереника за заштиту равноправности у поступцима по притужбама, кроз сарадњу са другим организацијама и институцијама, као и на основу података, извештаја и студија које су јавности презентоване, може се закључити да су дискриминацији изложена најчешће деца ромске националности и деца са инвалидитетом.⁴¹

2.2. Области у којима је присутна дискриминација деце са инвалидитетом

У Србији је дискриминација особа са инвалидитетом веома распрострањена појава у свим областима живота, а посебно у областима образовања, рада и запошљавања, живота у заједници, једнакости пред законом, приступу услугама и информацијама.⁴² Особе са физичким инвалидитетом срећу се са препрекама у обављању свакодневних активности попут коришћења превоза, уласка и кретања кроз приватне и јавне зграде, при употреби кућних апарата, електронских и дигиталних система, услуга и производа.⁴³

Након разматрања извештаја о имплементацији Конвенције о правима особа са инвалидитетом, Комитет за права особа са инвалидитетом нагласио је да неке области захтевају неодложну пажњу и хитне кораке надлежних органа.⁴⁴ То су, пре свега, реформисање система старатељства и лишавања пословне способности на основу инвалидитета, поштовање физичког и психичког интегритета личности особа са инвалидитетом, деинституционализација, као и заштита особа са инвалидитетом од

---

⁴⁰ *Discrimination against persons with disabilities – Testing guidance for practitioners, Office of Policy Development and Research U.S. Department of Housing and Urban Development, 2005, стр. 1.*

⁴¹ *Посебан извештај за дискриминацију деце Повереника за заштиту равноправности, op.cit, стр. 28.*

⁴² *Посебан извештај о дискриминацији особа са инвалидитетом, op.cit, стр. 5.*

⁴³ *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, op.cit, стр. 343.*

⁴⁴ *Комитет за права особа са инвалидитетом, Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, 2016, доступно на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19868>, приступ сајту 31.08.2018. године.*

злостављања и мучења, имајући у виду извештаје о употреби изолације, везивања и антипсихотичке терапије чак и када су деца у питању.⁴⁵

У процесу деинституционализације постоје одређени проблеми са којима се суочавају деца са инвалидитетом, тако да је Комитет за права особа са инвалидитетом скренуо пажњу на податак да деца са сметњама у развоју чине чак 80% укупног броја деце у резиденцијалним установама, као и на чињеницу да се ова деца у установе смештају директно из породилице, упркос томе што је Законом о социјалној заштити⁴⁶ забрањено смештање деце млађе од три године у резиденцијалне установе.⁴⁷ Извештај под називом „Мучење као лечење сегрегација и злоупотреба деце и одраслих са посебним потребама у Србији“⁴⁸ који је 2007. године припремила Иницијатива за права особа са инвалидитетом (MDRI) показује да је стање у институцијама где се смештају деца врло лоше, па чак и опасно по живот.⁴⁹ Регистрован је велики број кршења људских права особа са инвалидитетом, нехигијенски услови, заразне болести, недостатак медицинске неге и рехабилитације.⁵⁰ Једна од институција на коју се односе подаци из извештаја је и Дом за децу и омладину ометену у развоју у Кулини.⁵¹

Такође, према подацима Републичког завода за социјалну заштиту, на крају 2015. године 12 деце са сметњама у развоју млађих од три године боравило је у установама, од којих је четворо деце тамо боравило дуже од годину дана.⁵² Имајући у виду ове податке, Комитет за права особа са инвалидитетом је наложио Републици Србији да спречи смештање деце млађе од три године у установе и да омогући њихов лакши и ефикаснији прелазак из

---

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Чл. 52 Закона о социјалној заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2011.

⁴⁷ Комитет за права особа са инвалидитетом, *op.cit.*, пар. 13 и 14.

⁴⁸ Као што је већ истакнуто, израз „деца и одрасли са посебним потребама“ није прикладан, те сматрам да је уместо њега требало употребити израз „деца и одрасли са инвалидитетом“.

⁴⁹ Наведено према: А. Адамовић, Поступак за лишење родитељског права у пракси Основног суда у Нишу, у: *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору : тематски зборник радова, Књ. 1*, Ниш, 2011, стр. 533.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Извештај о раду установа за смештај деце и младих за 2015. годину*, Београд, 2016, стр. 33, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestaj2016/izvestaj%20o%20radu%20ustanova%20za%20decu%20i%20mlade%20za%202015.pdf>, приступ сајту 31.08.2018. године.

установа у породице.⁵³ Поред тога, од Србије се захтева да усвоји свеобухватну стратегију и мере за ефективну деинституционализацију, уместо улагања у нове институције.⁵⁴

Велики проблем који доводи до смештања деце у институције је то што су породице које имају чланове са интелектуалним сметњама често препуштене саме себи. Понекад родитељи и други чланови породице не могу да се снађу, те посматрају особа са инвалидитетом као терет.⁵⁵ У извештају Организације Human Rights Watch из 2016. године наведено је да здравствени радници често саветују родитеље да сместе дете са инвалидитетом у институцију, и да деци у институцијама недостаје индивидуални приступ и пажња.⁵⁶

Подаци показују да је у две трећине случајева у 2015. години разлог за смештање деце са сметњама у развоју у установе била немогућност родитеља да одговоре на здравствене потребе детета. Ово је показатељ недостатка подршке у локалној заједници.⁵⁷ Ниво услуга дневног боравка, помоћи у кући, помоћи у оквиру заједнице и даље је недовољан, што упућује на закључак да Република Србија није успела да развије ефикасне облике алтернативне бриге и одрживе услуге старања на локалном нивоу.⁵⁸

Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом предвиђа право особа са инвалидитетом на образовање, а дати су и циљеви и кораци за остваривање тог права.⁵⁹ Државе потписнице, међу којима је и Србија, морају да осигурају пуну укљученост деце са инвалидитетом у основно и средње образовање, које ће бити инклузивно, квалитетно и бесплатно, на равноправној основи са другом децом у њиховом окружењу.⁶⁰ Образовање је потребно прилагодити индивидуалним потребама деце са

---

⁵³ Комитет за права особа са инвалидитетом, *op.cit*, пар. 14.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ К. Бекер, Д. Ђирић Миловановић, *Права особа са инвалидитетом, Билтен Велики Мали, мај 2010*, Београд, 2010, стр. 8.

⁵⁶ "It is My Dream to Leave This Place" Children with Disabilities in Serbian institutions, 2016, доступно на: <https://www.hrw.org/report/2016/06/08/it-my-dream-leave-place/children-disabilities-serbian-institutions>, приступ сајту 31.08.2018.

⁵⁷ *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, op.cit*, стр. 341.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 42/2009, чл. 24.

⁶⁰ *Ibid.*

инвалидитетом, у окружењу које највише доприноси академском и социјалном развоју и у складу са општим циљем потпуног укључивања.⁶¹

Искључивање деце са сметњама у развоју из формалног система образовања представља дискриминацију, а у Србији је све до 2009. примењивана оваква пракса.⁶² Тада је у сагласно Конвенцији Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом започет дуготрајан процес реформе система образовања у Републици Србији, који подразумева индивидуализацију наставе и подучавања, афирмативне мере при упису у предшколску установу или школу, обезбеђивање додатне подршке, развој услуга које подржавају образовање, увођење асистивних технологија, итд.⁶³ У пракси се ретко среће специјализована помоћ усмерена на конкретно дете у редовним школама, док су са друге стране врло честе „специјалне школе“ које представљају почетак доживотне друштвене искључености.⁶⁴ Због наведеног, многа деца остају ускраћена у остваривању свог права на образовање. Резултати истраживања о тренутном положају деце са сметњама у развоју из четири резиденцијалне институције у образовању које је спровела Организација МДРИ-С 2016. године, су показали да се чак 56% ове деце налази ван формалног система образовања, да 31% деце иде у школу, а 13% се образује код куће.⁶⁵ Када говоримо о деци са сметњама у развоју која живе у породицама, подаци сведоче да их је између 60% и 80% ван образовно-васпитног система (и редовног и специјалног).⁶⁶

Основна функција инклузивног образовања је припрема за живот у заједници.⁶⁷ Ако неко почне образовање у условима изолације, у оскудном, једноличном, издвојеном и ограниченом искуственом простору, онда је ускраћен за могућност да се равноправно укључи у живот заједнице.⁶⁸ Дакле, сврха инклузивног образовања је да сва деца уче заједно, јер ће и касније у току живота несумњиво бити упућени једни на друге. UNESCO

---

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, op.cit*, стр. 346-347.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ К. Бекер, Д. Ђирић Миловановић, *op.cit*, стр. 7.

⁶⁵ Наведено према: *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, op.cit*, стр. 347.

⁶⁶ С. Гајин, В. Водинелић, Т. Дробњак, Б. Николић, *Антидискриминационо право: водич*, Београд, 2008, стр. 36.

⁶⁷ Н. Милојевић, В. Завишић, *Инклузивно образовање = успешан образовни систем, Професионалне компетенције за инклузивно образовање*, Београд, 2011, стр. 7.

⁶⁸ *Ibid.*

Декларација из Саламанке о потребама специјалног образовања истиче да су „редовне школе с инклузивном оријентацијом најефективнији начин за спречавање дискриминаторних ставова, јер стварају заједнице у којима су сви прихваћени, граде инклузивно друштво и достижу циљ – образовање за све; више од тога, оне пружају ефективно образовање већини ученика и побољшавају ефикасност као и финансијску ефективност у целокупном образовном систему”.⁶⁹

Међутим, пракса Европског суда за људска права показује да неколико европских држава има озбиљних потешкоћа у организовању адекватног инклузивног образовања за ученике мањинске популације. У случајевима *Д.Х. и други против Чешке Републике*⁷⁰ и *Оршуш и други против Хрватске*⁷¹, у којима су подносиоци представке била деца ромске националности сегрегисана у специјалне школе, односно у посебна одељења, Европски суд је утврдио повреду члана 14 Европске конвенције у увези члана 3 Протокола 1. Решавајући поменуте случајеве Суд је, између осталог, истакао да ови предмети захтевају посебну пажњу, нарочито зато што су представке поднете од стране млађих малолетника, за које је право на образовање од кључног значаја. У случају *Оршуш и други против Хрватске* подносиоци представке су током поступка доставили психолошку студију која показује да је раздвојено образовање узроковало емоционалну и психолошку штету деци, како у њиховом самопоуздању тако и у развоју њиховог идентитета.

Код великог броја запослених у образовању присутна је несигурност у сопствена знања и вештине и страх да не могу да одговоре на задатке и изазове које доноси инклузивно образовање.⁷² Практика Повереника за заштиту равноправности показује да међу наставним особљем и руководством образовно-васпитних институција, има и оних који не виде добробит од инклузивног образовања, који децу са сметњама у развоју виде као отежавајућу околност у раду, односно, који сматрају да инклузивни систем не доприноси ни деци из већинске популације ни деци са инвалидитетом.⁷³ Још један од великих проблема са којима се сурећу деца са инвалидитетом је тај што се често дешава да

---

⁶⁹ World conference on special needs education: access and quality, *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*, Salamanca, 1994.

⁷⁰ Case 57325/00, *D.H. and others v. The Czech Republic*.

⁷¹ Case 15766/03, *Oršuš and others v. Croatia*.

⁷² Н. Милојевић, В. Завишић, *op.cit.*, стр. 7.

⁷³ Посебан извештај за дискриминацију деце Повереника за заштиту равноправности, *op.cit.*, стр. 32.

родитељи деце из опште популације не желе да њихова деца наставу похађају у истом одељењу са дететом са сметњама у развоју.⁷⁴

Закон о уџбеницима предвиђа посебне уџбенике за децу са сметњама у развоју иако таква пракса може да доведе до сегрегације ученика.⁷⁵ Повереник за заштиту равноправности је указао на то да не постоји основ за увођење посебних уџбеника за децу са сметњама у развоју, те да се прилагођавање образовања у складу са индивидуалним потребама деце са инвалидитетом треба остваривати путем индивидуалног образовног плана, као што је прописано законом.⁷⁶

Такође, уџбеници који се користе у настави не препознају положај угрожених особа на адекватан начин већ их стигматизују и омаловажавају. На пример, у уџбенику „Психологија за други разред Гимназије” написано је да „од особе која је душевно заостала, од идиота, није могуће ни у најбољим условима створити интелигентну особу”.⁷⁷ Оваква реченица је пуна предрасуда и унапред поставља ограничења могућностима особа са интелектуалним тешкоћама.⁷⁸

Додатане проблеме деци са инвалидитетом ствара и чињеница да је мали број школа приступачан особама са телесним инвалидитетом. Истраживање о положају младих са инвалидитетом на тржишту рада у Граду Београду показало је да особе са инвалидитетом често бирају школе и факултете по критеријумима приступачности, а не према сопственим професионалним склоностима.⁷⁹

Проблеми такође постоје и када је у питању коришћење јавних услуга. Тако је 29% деце, најчешће са телесним сметњама, доживело одбијање приликом покушаја коришћења јавних услуга.⁸⁰

---

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, *op.cit.*, стр. 347.

⁷⁶ Мишљење на нацрт Закона о уџбеницима 3, Повереник за заштиту равноправности, јул 2015. године. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenje-na-nacrt-zakona-o-udzbenicima-3/>, приступ сајту 06.09.2018. године.

⁷⁷ Посебан извештај за дискриминацију деце Повереника за заштиту равноправности, *op.cit.*, стр. 56.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, *op.cit.*, стр. 344.

⁸⁰ Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији, *op.cit.*, стр.19.

Упркос томе што је правним прописима предвиђено да објекти управе и јавних институција морају бити приступачни особама са инвалидитетом, приступачност ових објеката је и даље велики проблем за особе са инвалидитетом. Стога је Комитет за права особа са инвалидитетом је препоручио Републици Србији да охрабри примену универзалног дизајна за све јавне установе и службе, за средства јавног превоза и за медије, у складу са Општим коментаром бр. 2 о приступачности.⁸¹

Када је реч о области здравствене заштите важно је нагласити да је у Закључним запажањима Комитет о правима особа са инвалидитетом позвао Србију да обезбеди запосленима у здравственој заштити адекватну обуку и потребне компетенције и да особама са инвалидитетом, једнако као и свима другима, осигура приступ здравственој заштити.⁸² Особе са инвалидитетом имају право на здравствену заштиту чак и када не испуњавају услове за стицање статуса здравственог осигураника, по основу запослења и рада.⁸³ Право на здравствену заштиту обухвата, између осталог, медицинску рехабилитацију у случају болести и повреде, као и протезе, ортозе и друга помагала за кретање, стајање и седење, помагала за вид, слух, говор.⁸⁴ Републички завод за здравствено осигурање сноси трошкове у распону од 60 до 100% вредности набавке медицинско-техничких помагала.⁸⁵

У систем социјалне заштите уведена је нова услуга породичног смештаја, а то је повремено смештај, чиме се омогућава је да бригу о детету са сметњама у развоју, поред биолошких родитеља, повремено, на неколико сати или дана преузме блиска особа, која познаје породицу и дете.⁸⁶ Ова услуга има за циљ помоћ родитељима, спречавање њиховог исцрпљивање, искљученост из друштва и издвајање детета из породице у установу.⁸⁷

Све је актуелније питање кршења права детета од стране медија. Поводом тога је Повереница за заштиту равноправности, недавно, издала упозорење када је истакла да „медији све чешће објављују случајеве злостављања и насиља над децом и износе њихове

---

⁸¹ Комитет за права особа са инвалидитетом, *op.cit*, пар. 18.

⁸² *Ibid*, пар. 52.

⁸³ Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, *op.cit*, стр. 352-353.

⁸⁴ *Ibid*.

⁸⁵ *Ibid*.

⁸⁶ *Ibid*.

⁸⁷ *Ibid*.

животне приче и личне исповести, где се у једном броју медијских објава прелазе границе професионалне етике и грубо крше права детета“.⁸⁸

2.3. Структурална дискриминација деце са инвалидитетом

До стигматизације и сегрегације особа са инвалидитетом, као и њихових породица, често долази услед дубоко укоревених и распрострањених предрасуда и неинформисаности грађана.⁸⁹ Проблеми са којима се особе са инвалидитетом сусрећу, предрасуде и однос јавног мњења, социјални и економски положај у коме се налазе, чине их једном од најугрожених и маргинализованијих група.⁹⁰ Социјална изолација деце и младих са сметњама у развоју се често у друштву перципира као „природна последица“ њиховог „стања“, односно отежане комуникације због физичких или из других разлога.⁹¹

Да су деца са сметњама у развоју и инвалидитетом често суочена са негативним ставовима показује и Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом и остваривање њихових права у Републици Србији⁹² Према овој анализи је 45% родитеља навело да су они или њихова деца доживели неку врсту вређања, омаловажавања или узнемиравања због сметњи у развоју детета. Забрњавајуће је и што трећина испитаника (32%) сматра да деца са менталним и интелектуалним сметњама имају негативан утицај на другу децу у породици.

Будући да је систем дуго времена углавном био заснован на медицинском моделу и паралелним услугама специјализованим само за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом, висок ниво искључености и сегрегације довео је до њихове невидљивости, недовољне интеракције са децом опште популације и општег недостатка искуства заједничког живота.⁹³ Оваква дугогодишња пракса утицала је на стварање стереотипа и

---

⁸⁸ Повереник за заштиту тавноправности, *Упозорење поводом повреде права деце у медијима*, 07. 06. 2018, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/upozoren%D1%98e-povodom-povrede-prava-dece-u-medijima>, приступ сајту 13.09.2018. године.

⁸⁹ Посебан извештај за дискриминацију деце Повереника за заштиту равноправности, *op.cit*, стр.32.

⁹⁰ Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину, *op.cit*, стр. 88.

⁹¹ В. Ишпановић Радојковић, Д. Радивојевић, О. Зечевић, Б. Лајовић, Ј. Ивановић, С. Влаховић, С. Лакићевић, *Оснаживање деце и младих са сметњама у развоју да реагују на злостављање и занемаривање деце завршни извештај о спроведеном пројекту и водич за примену протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања у односу на децу и младе са сметњама у развоју*, Београд, 2016.

⁹² *Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији*, *op.cit*, стр.19.

⁹³ *Ibid*, стр. 20.

предрасуда према овој групи деце, што данас значајно утиче на њихову равноправност и прихваћеност у друштву.⁹⁴

Управо овакве структуралне препреке које друштвеним групама не пружају једнаке могућности у приступу друштвеним ресурсима доводе до структуралне дискриминације. Будући да је последица понашања, ставова, мишљења и активности које су широко прихваћене и заснивају се на стереотипима, предрасудама, обичајима, традицији, устаљеним поделама улога, врло је тешко елиминисати структуралну дискриминацију. Код овог облика дискриминације нема „кривца”, већ је то читаво друштво, систем и обичаји. Велики проблем код овог облика дискриминације постоји јер се систематски репродукује у најважнијим економским, политичким и културним институцијама, тако да се не може укинути променом власти/декретом, или законом.

Имајући то у виду, Комитет за права особа са инвалидитетом исказао је забринутост што у Србији не постоје кампање за подизање нивоа свести као механизам за борбу против штетних утицаја стереотипа и распрострањене дискриминације.⁹⁵ Комитет је дао препоруку да држава „спроведе кампање сензибилизације грађана, које ће укључити особе са инвалидитетом и њихове представнике, као и да активно промовише позитивну слику о особама са инвалидитетом стављајући акценат на њихове вештине и таленте. Мадридска декларација, која је била прихваћена од стране Европског конгреса о особама са здравственим сметњама 2003. Године, дефинише социјално укључивање речима: „Недискриминација плус позитивна акција“.⁹⁶

---

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији, *op.cit.*, стр.23.

⁹⁶ Министарство Европске Уније за запошљавање и социјална питања је 3.децембра 2001.године једногласно донело одуку да се 2003.година прогласи “Европском годином особа са инвалидитетом”, с тим у вези је у току Европског конгреса особа с инвалидитетом, одржаном у Мадриду 2002. године, више од 600 учесника из 34 земље донело Мадридску декларацију, У: Мадридска декларација, Мадрид, 2003, Европски конгрес о особама са здравственим сметњама, доступно на: http://www.wpanet.org/detail.php?section_id=5&content_id=48, приступ сајту 31.08.2018.године.

II НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ ДЕЦЕ

1. Међународни прописи у области заштите деце од дискриминације

Најчешћа подела међународних уговора уопште, па и у области антидискриминационог права деце, јесте на универзалне и регионалне.⁹⁷ Бројни су међународни документи који прокламују принцип забране дискриминације, но овим радом ће бити обухваћени само најзначајнији.

1.1. Универзални антидискриминациони прописи

У преамбули Повеље УН из 1945. године наведено је да су народи Уједињених нација решени да „потврде веру у основна права човека [...] и равноправност мушкараца и жена“. У члану 1 Универзалне декларације о људским правима из 1948. године се наводи да се сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима док се у члану 2 прописује да сваком припадају сва права и слободе проглашена у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности, а, са друге стране, да се неће правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна или јој је независност на ма кој други начин ограничена.⁹⁸

Чланом 2 Конвенције о правима детета обавезују се „стране уговорнице ове Конвенције да ће поштовати и обезбеђивати права утврђена овом Конвенцијом сваком детету које се налази под њиховом јурисдикцијом без икакве дискриминације и без обзира на расу, боју коже, пол, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално, етничко или социјално порекло, имовинско стање, онеспособљеност, рођење или други статус детета, његовог родитеља или законског старатеља“.⁹⁹ Комитет за права детета донео је и Коментар број 9 који се односи на права детета са сметњама у развоју, у којем се наводи

---

⁹⁷ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 75.

⁹⁸ Чл. 1,2 Универзалне декларација о људским правима, *op.cit.*

⁹⁹ Чл. 23 акона о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, *op.cit.*

да држава треба да предузме одговарајуће мере ради спречавања сваке дискриминације, што укључујује и оне на основу сметњи у развоју.¹⁰⁰

Једна од најзначајних Конвенција из области антидискриминационог права деце свакако јесте Конвенција против дискриминације у области образовања из 1960. године.¹⁰¹ Члан 1 наведене Конвенције прописује да термин „дискриминација“ обухвата свако разликовање, искључивање, ограничавање или давање предности које се заснива на раси, боји коже, полу, језику, вери, политичком или другом уверењу, националном или социјалном пореклу, економском статусу или рођењу, које за сврху има оспоравање или угрожавање права на једнак третман у образовању а нарочито ограничавање било којој особи или групи особа приступ било којој врсти или било ком нивоу образовања; ограничавање било које особе или групе особа на образовање нижег стандарда; оснивање или одржавање одвојених образовних система или установа за особе или групе особа а у смислу члана 2 ове Конвенције и довођење било које особе или групе особа у положај који је у супротности са људским достојанством.¹⁰²

Конвенција Уједињених нација о правима особа са инвалидитетом¹⁰³ је 2009. године инкорпорисана у национално законодавство, али још увек не постоји независни механизам за праћење њеног спровођења.¹⁰⁴ Конвенција о правима особа са инвалидитетом обухвата корпус уобичајених људских права чиме наглашава да положај особа са инвалидитетом треба изједначити са положајем осталих. У преамбули ове конвенције се наводи да је „инвалидитет концепт који се развија и да инвалидитет произлази из интеракције лица са оштећењима и баријера у понашању и окружењу којима се онемогућава њихово пуно и делотворно учешће у друштву равноправно са другима“.¹⁰⁵

---

¹⁰⁰ Уједињене нације, Генерални коментар бр. 9, Права десе са сметњама у развоју, Женева, 2006.

¹⁰¹ Уредба о ратификацији Конвенције о борби против дискриминације у области просвете, „Сл. лист СФРЈ - међународни уговори и други споразуми“, бр. 4/64.

¹⁰² *Ibid*, чл. 1.

¹⁰³ Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 42/2009.

¹⁰⁴ Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права, *op.cit*, стр. 338.

¹⁰⁵ Преамбула Закона о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, *op.cit*.

Државе уговорнице Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године¹⁰⁶ обавезане су чланом 2 став 1 овог пакта да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим Пактом нарочито без обзира на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност. Такође, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године¹⁰⁷, и то чланом 2 ставом 2, обавезује државе чланице да ће сва права која су у њему формулисана бити остваривана без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вери, политичком мишљењу или каквом другом мишљењу, националном или социјалном пореклу, имовинском стању, рођењу или каквој другој околности. За права деце на заштиту од дискриминације нарочито је важна одредба из члана 10 став 3 Пакта о економским, социјалним и културним правима која прописује да треба предузети посебне мере заштите и помоћи у корист деце и младих, без икакве дискриминације из родбинских или других разлога.

1.2. Регионални антидискриминациони прописи

Европа се може похвалити најразвијенијим системом заштите људских права. Савет Европе је као регионална организација која за циљ има и заштиту људских права и основних слобода основан 1949. године. Под његовим окриљем је 1950. године усвојена Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту Европска конвенција или Конвенција). Европска конвенција је развила јединствен систем заштите људских права установљавањем Европског суда за људска права (у даљем тексту Европски суд или Суд).

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода не садржи прецизну дефиницију дискриминације, али је Суд је кроз своју праксу утврдио да је дискриминација било каква разлика у третману приликом остваривања права и слобода особа у сличној ситуацији, која нема објективно и разумно оправдање.¹⁰⁸ Дискриминација

---

¹⁰⁶ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 7/71.

¹⁰⁷ Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, „Сл. гласник РС“, бр. 7/71.

¹⁰⁸ Case 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64; *Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium (Belgian linguistics)*, пара. 10.

може наступити и онда када се примењује једнак третман према различитим појединцима или групама, односно када се различити појединци или групе не третирају различито.¹⁰⁹

Забрана дискриминације предвиђена је чланом 14 Конвенције који прописује да се Уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује без дискриминације.¹¹⁰ Текст члана 14 садржи списак могућих основа дискриминације који није *numerus clausus*. Набројани основи су: пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење и други статус што обухват друге основе који су забрањени и за које је Суд утврдио да су ван побројаних основа за дискриминацију. Дакле, Конвенција садржи отворену листу основа дискриминације.

У новембру 2000. године је усвојен Протокол број 12 са циљем да се једним независним правом ојача право на једнакост из Конвенције.¹¹¹ Из пратећег извештаја којим је објашњен Протокол 12, јасно се види да је његова сврха проширење поља примене члана 14 и ван права која су садржана у Конвенцији, како би била обухваћена и она права која су прописана како унутрашњим тако и међународним правом.¹¹² Члан 1 Протокола 12 је самостална одредба која забрањује дискриминацију у уживању сваког права или повластице које предвиђа домаће законодавство поред права предвиђених Конвенцијом. Сама преамбула Протокола 12 наводи да су сви људи једнаки пред законом и да имају

---

¹⁰⁹ Case 34369/97, *Thlimmenos v. Greece*, пара 44.

¹¹⁰ Чл. 14 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесне слободе и права који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Сл. лист СЦГ“ – међународни уговори, бр. 9/2003).

¹¹⁰ INTERIGHTS Приручник за правнике, *Забрана дискриминације према Европској конвенцији о људским правима (Члан 14)*, 2006, стр. 4.

¹¹¹ Протокол 12 Европске конвенције, *op.cit.*

¹¹² Савет Европе, *Протокол 12 Европске конвенције – Explanatory report*, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177>, приступ сајту 29.03.2018.

право на једнаку заштиту закона.¹¹³ Сврха Протокола 12 је да буде комплементаран члану 14, а не да га замени.¹¹⁴

Када говоримо о међународним прописима регионалног карактера на простору Европе свакако је потребно осврнути се и на законодавство Европске уније, које генерално, забрањује дискриминацију на основу шест личних својстава: пол, расно или етничко порекло, религија или уверење, старост и сексуална оријентација.¹¹⁵ Најзначајнији документи ЕУ су они који имају ранг Оснивачких уговора, а који сви заједно јасно осликавају став ЕУ да је сваки облик дискриминације изричито забрањен. Поред оснивачких уговора, ЕУ доприноси борби против дискриминације и бројним директивама које је усвојила и које се тичу антидискриминационог права.¹¹⁶ С обзиром на то да се норме налазе у различитим прописима, Европски савет је 2008. године објавио предлог Директиве о примени принципа једнаког третмана људи без обзира на пол, расно или етничко порекло, религију или уверење, старост и сексуалну оријентацију (тзв. Хоризонтална Директива).¹¹⁷

2. Национални прописи у области заштите од дискриминације деце

Забрана дискриминације је регулисана најпре Уставом Републике Србије¹¹⁸, као највишим правним актом. Члан 21 прописује да су сви грађани пред Уставом и законом једнаки, као и да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације.¹¹⁹ Истим чланом је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости или физичког или психичког инвалидитета. Устав, такође, наглашава да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица које су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

---

¹¹³ Преамбула Протокола 12 Европске конвенције, *op.cit.*

¹¹⁴ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 64.

¹¹⁵ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 89.

¹¹⁶ Р. Етински, И. Крстић, *EU law on the Elimination of discrimination*, Београд, 2009, стр. 90-94.

¹¹⁷ Савет Европске уније, *Директива, о спровођењу начела једнаког поступања према особама без обзира на њихово расно или етничко порекло*, бр. 2000/43/ЕЗ, 2000.

¹¹⁸ Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006.

¹¹⁹ *Ibid*, чл. 21.

Основни закон у области антидискриминационог права Републике Србије јесте Закон о забрани дискриминације из 2009. године¹²⁰ који је на целовит и систематичан начин регулисао ову област. Закон се састоји из девет целина: основне одредбе; општа забрана и облици дискриминације; посебни случајеви дискриминације; Повереник за заштиту равноправности; поступање пред Повереником; судска заштита; надзор; казнене одредбе; прелазне и завршне одредбе.

Поред Закона о забрани дискриминације значајно је поменути још два закона. То су Закон о равноправности полова из 2009. године¹²¹ и Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом из 2006. године.¹²² С обзиром на тему рада у наставку биће речи само о Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Начела на којима се заснива овај закон су забрана дискриминације особа са инвалидитетом; поштовање људских права и достојанства особа са инвалидитетом; укљученост особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи; укљученост особа са инвалидитетом у све процесе у којима се одлучује о њиховим правима и обавезама; једнаких права и обавеза.¹²³ У смислу закона израз „особе са инвалидитетом“ означава особе са урођеном или стеченом физичком, сензорном, интелектуалном или емоционалном онеспособљеношћу које услед друштвених или других препрека немају могућности или имају ограничене могућности да се укључе у активности друштва на истом нивоу са другима, без обзира на то да ли могу да остварују поменуте активности уз употребу техничких помагала или служби подршке“.¹²⁴

Забрана дискриминације је прописана и неким законима који регулишу друге области али у себи садрже и одредбу о забрани дискриминације. За област права детета посебно су важни Закон о основама образовања и васпитања¹²⁵, Закон о здравственој заштити¹²⁶, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних

---

¹²⁰ Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009.

¹²¹ Закон о равноправности полова, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009.

¹²² Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС“, бр. 33/2006 и 13/2016.

¹²³ *Ibid*, чл. 2.

¹²⁴ *Ibid*, чл. 3.

¹²⁵ Закон о основама система образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 88/2017 и 27/2018 - др. закони.

¹²⁶ Закон о здравственој заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 107/2005, 72/2009 - др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012 и 45/2013 - др. закон.

лица¹²⁷, Породични закон¹²⁸, Закон о заштити права и слобода националних мањина¹²⁹, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја¹³⁰, Закон о јавном информисању и медијима¹³¹, Закон о спорту¹³², Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама¹³³, Закон о црквама и верским заједницама¹³⁴. У наставку текста биће речи о појединим од наведених закона који су извршили највећи утицај на положај деце са инвалидитетом.

Доношењем Закона о основама система образовања 2009. године¹³⁵ уведено је инклузивно образовање, чиме је почела реформа која подразумева индивидуализацију наставе и подучавања, афирмативне мере при упису у предшколску установу или школу, обезбеђивање додатне подршке, развој услуга које подржавају образовање, увођење асистивних технологија, итд. Важећи закон о основама система образовања гарантује особама са инвалидитетом право на образовање и васпитање које уважава њихове потребе у редовном систему образовања и васпитања, уз додатну подршку, индивидуалну или групну.¹³⁶

Законом о основном образовању и васпитању из 2013. године¹³⁷ била су укинута специјална одељења за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у основним школама. Међутим, измене из 2017. године дозвољавају формирање посебних одељења за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом као један од видова сегрегације.¹³⁸ Нејасан је овакав поступак законодавних органа када је општепознат став међународне заједнице да било који вид сегрегације ученика води ка њиховој дискриминацији. Чини се

---

¹²⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005.

¹²⁸ Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон.

¹²⁹ Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Сл. лист СРЈ“, бр. 11/2002, „Сл. Лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 – др. закон и 97/2013 – одлука УС.

¹³⁰ Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, „Сл. гласник РС“, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010.

¹³¹ Закон о јавном информисању и медијима, „Сл. гласник РС“, бр. 83/2014.

¹³² Закон о спорту, „Сл. гласник РС“, бр. 10/2016.

¹³³ Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, „Сл. гласник РС“, бр. 67/2003, 101/2005 - др. закон, 90/2007, 72/2009 - др. закон, 111/2009 и 104/2013 - др. закон.

¹³⁴ Закон о црквама и верским заједницама, „Сл. гласник РС“, бр. 36/2006.

¹³⁵ Закон о основама система образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009.

¹³⁶ Чл. 3 Закона о основама система образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 88/2017 и 27/2018 - др. закони.

¹³⁷ Закон о основном образовању и васпитању „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013.

¹³⁸ Закон о основном образовању и васпитању „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013 и 101/2017.

да је дозвољавање посебних одељења за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом у супротности са политиком инклузивног образовања коју наводно пропагира Република Србија.

Како би се настава што више индивидуализовала, Законом о основном образовању и васпитању је предвиђено прављење Индивидуалног образовног плана, којим се образовни процес прилагођава детету са сметњама у развоју.¹³⁹ Такође, Правилником о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику уређени су ближи услови за процену потреба деце и састав и начин рада интересорне комисије, чији је задатак да заједно са родитељима и осталим актерима у окружењу детета ради на препознавању свих препрека за његову укљученост у заједнице, проналажењу начина за превазилажење тих препрека и предложени индивидуални план подршке за дете.¹⁴⁰

Закон о планирању и изградњи прописује обавезу поштовања стандарда приступачности за особе са инвалидитетом приликом изградње нових објеката¹⁴¹, док Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом¹⁴², деци и старим особама додатно прецизира ову област.

Закон о јавном информисању и медијима предвиђа мере којима се особама са инвалидитетом омогућује да несметано примају информације намењене јавности, у примереном облику и примени одговарајуће технологије, те подршку медијима који објављују информације на знаковном језику или Брајевом писму или на други начин обезбеђују особама са инвалидитетом да несметано остварују своја права у јавном информисању.¹⁴³

---

¹³⁹ чл. 10 Закона о основном образовању и васпитању „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018 - др. закон.

¹⁴⁰ Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику „Сл. гласник РС“, бр. 63/2010.

¹⁴¹ чл.5 Закона о планирању и изградњи „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014 и 145/2014).

¹⁴² Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2015.

¹⁴³ Чл. 12 Закона о јавном информисању и медијима, „Сл. гласник РС“, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 - аутентично тумачење.

Особе са инвалидитетом су Законом о здравственој заштити препознате као посебно рањива друштвена категорија.¹⁴⁴ Закон о здравственој заштити прокламовао је, између осталог, начело правичности здравствене заштите које се остварује забраном дискриминације приликом пружања здравствене заштите.¹⁴⁵

Почетком 2007. године донета је Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији¹⁴⁶ којом су установљени циљеви за период од 2007-2015. године, усаглашени са свим развојним националним и међународним документима у моменту усвајања. Након истека периода важења ове стратегије, у току 2016. године, одржана је јавна расправа поводом доношења нове стратегије за период до 2020. године и донет је предлог ове стратегије, али она увек није усвојена.¹⁴⁷ Стратегија развоја образовања у Србији до 2020 године предвиђа да програм рада школе треба да подразумева коришћење разноврсних облика и метода наставе/учења усмерених на учење и ученика, било да је реч о талентованим и обдареним ученицима или о ученицима који имају сметње и тешкоће у раду.¹⁴⁸

3. Преглед законодавних решења у правним системима бивше СФРЈ

3.1. Република Македонија

Устав Републике Македоније наглашава да су грађани једнаки у слободама и правима без обзира на пол, расу, боју коже, национално и друштвено порекло, политичка и верска уверења, имовински и друштвени статус. Сви грађани једнаки су пред Уставом и законом.¹⁴⁹

---

¹⁴⁴ Чл. 11 Закона о здравственој заштити „Сл. гласник РС“, бр. 107/2005, 72/2009 - др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - др. закон, 93/2014, 96/2015, 106/2015 и 113/2017 - др. закон.

¹⁴⁵ чл. 20 Закона о здравственој заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 107/2005, 72/2009 - др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012, 45/2013 - др. закон, 93/2014, 96/2015, 106/2015 и 113/2017 - др. Закон.

¹⁴⁶ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, „Службени гласник РС“, број 1/07.

¹⁴⁷ Јавна расправа - Унапређење положаја особа са инвалидитетом, доступно на: <http://www.minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/javna-rasprava-unapredjenje-polozaja-osoba-sa-invaliditetom.html>, приступ сајту 07.09.2018. године.

¹⁴⁸ Стратегија развоја образовања у Србији до 2020 године, „Службени гласник РС“, број 107/2012.

¹⁴⁹ Чл. 9 Устава на Република Македонија: со амандманите на Уставот I-XXXII. – Скопје, „Службен весник на РМ“, 2011.

Закон који уређује област антидискриминационог права у Републици Македонији је Закон о спречавању и заштити од дискриминације.¹⁵⁰ Овим законом се установљава Комисија за заштиту од дискриминације као самосталан и независан орган у саставу од седам чланова.¹⁵¹

Принцип недискриминације присутан је и у Закону о заштити детета, који у члану 12 забрањује сваку врсту дискриминације као и злоупотребу деце.¹⁵² У ставу 1 наведеног члана забрањени су сви облици дискриминације на основу расе, боје коже, пола, вере, политичких или других убеђења, националности, етничког порекла и друштвеног статуса, културног и другог порекла, финансијске ситуације, недостатака, рођења и другог статуса детета и његових родитеља или законских старатеља. Став 6 истог члана обавезује државу и институције да предузму све мере како би се обезбедила права детета и спречили сви облици дискриминације и злоупотребе без обзира на место извршења, тежину, интензитет и време трајања, док став 7 прописује да је сваки грађанин дужан да пријави надлежном органу било какву форму дискриминације, злоупотребу и искоришћавање деце и то одмах по сазнању за исто.

У контексту породичних односа, Породични закон такође наглашава да ће права и обавезе родитеља и других рођака према деци, укључујући и права и обавезе деце према родитељима и другим рођацима, бити иста без обзира на то да ли су деца рођена од стране венчаног или невенчаног пара.¹⁵³

У извештају УНИЦЕФ-а са краја 2007. године, који оцењује кључне димензије националног развоја везане за децу у Македонији наводи се да многа деца, посебно сиромашна, немају основна права што је последица великог броја основних проблема у управљању, развоју и имплементацији социјалне политике, као и у секторима за образовање, здравство и социјалне услуге.¹⁵⁴ Извештај показује социјалну искљученост маргинализоване деце, укључујући децу са инвалидитетом, децу која немају родитеље,

---

¹⁵⁰ Закон за спречавање и заштита од дискриминација, „Службен весник на Република Македонија“ бр.50/2010.

¹⁵¹ *Ibid*, чл. 16,17.

¹⁵² Чл. 12 Закона о заштити деце, „Службени весник на РМ“ бр. 98/00, 17/03, 65/04, 113/05, 98/08, 107/08 и 83/09.

¹⁵³ Чл. 9 Породичног закона, „Службени весник на РМ“, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06 и 84/08.

¹⁵⁴ Децата во ПЈР Македонија, Анализа на состојбата, Скопје, 2008, стр. 83.

децу националних маљина, највише албанског и ромског порекла.¹⁵⁵ Овај извештај такође тврди да је инвестирање у децу на свим нивоима у краткорочном и дугорочном интересу Македоније.¹⁵⁶

3.2. Република Хрватска

Устав Републике Хрватске у члану 14 прописује да свако у Републици Хрватској има права и слободе, независно о његовој раси, боји коже, полу, језику, вери, политичком или другом уверењу, националном или социјалном пореклу, имовини, рођењу, образовању, друштвеном положају или другим особинама, као и да су сви пред законом једнаки.¹⁵⁷

У Републици Хрватској је забрана дискриминације регулисана на јединствен и целовит начин доношењем Закона о сузбијању дискриминације.¹⁵⁸ Средишње тело за сузбијање дискриминације у Републици Хрватској је Пучка правобранитељица, које је овлашћена од стране је Хрватског сабора за заштиту и промоцију људских права.¹⁵⁹ Хрватско законодавство 2003. године установило је још две правобранитељске институције, за децу и равноправност полова, док је 2008. године установљена посебна институција за особе с инвалидитетом.¹⁶⁰ Према извештају Пучког правобранитеља за 2017. годину од укупно 19 притужби у којима је поступао Правобранитељ за децу током 2017. године, највећи број притужби, односно њих пет, се односио на дискриминацију по основу инвалидитета.¹⁶¹

3.3. Црна Гора

Члан 8 Устава Црне Горе забрањује изазивање или подстицање мржње или нетрпеливости по било ком основу, као и сваку непосредну или посредну дискриминацију, по било ком основу, док члан 17 прописује да су сви пред законом једнаки, без обзира на било какву посебност или лично својство.¹⁶²

---

¹⁵⁵ *Ibid*, стр. 54.

¹⁵⁶ *Ibid*, стр. 83.

¹⁵⁷ Čl. 14 Ustava Republike Hrvatske, „*Narodne novine*“, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.

¹⁵⁸ Zakon o suzbijanju diskriminacije, „*Narodne novine*“, br. 85/2008.

¹⁵⁹ čl. 93 Ustava Republike Hrvatske, *op.cit.*

¹⁶⁰ Zakon o pravobranitelju za decu „*Narodne novine*“, br. 96/2003, Zakon o ravnopravnosti spolova, „*Narodne novine*“, br. 116/03, Zakon o pravobranitelju za osobe sa invaliditetom, „*Narodne novine*“, br. 107/07.

¹⁶¹ Izvješće pučke pravobraniteljice za 2017. Zagreb, 2018, стр. 14.

¹⁶² Ustav Crne Gore, „*Sl. list CG*“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI, čl. 8, 17.

Општи антидискриминациони закон у Црној Гори је Закон о забрани дискриминације.¹⁶³ Закон је установио централно тело за заштиту од дискриминације – институцију Заштитника људских права и слобода Црне Горе.¹⁶⁴

Скупштина Црне Горе је 2015. године усвојила нови Закон о забрани дискриминације лица са инвалидитетом који дефинише лице са инвалидитетом као лице које има дугорочно физичко, ментално, интелектуално или сензорно оштећење, која у садејству са различитим баријерама могу отежати пуно и ефективно учешће тог лица у друштву на основу једнакости са другима.¹⁶⁵ За потребе овог Закона групу лица са инвалидитетом представља више лица са инвалидитетом који су у истој ситуацији, истовремено изложени дискриминацији од стране истог лица, као и више лица са инвалидитетом изложени истом облику дискриминације од стране истог лица у различитим ситуацијама.¹⁶⁶

3.4. Босна и Херцеговина

Уставом БиХ забрањује се дискриминација, односно гарантује се уживање права и слобода свима без икакве разлике.¹⁶⁷ Држава је обавезна да осигура права и слободе свима без дискриминације по било ком основу, као што је пол, раса, боја, језик, вера, политичко и друго уверење, национално или социјално поријекло, повезаност са неком националном мањином, имовина, рођење или било који други статус.¹⁶⁸

Законом о забрани дискриминације је основни закон који се промењује у БиХ када је у питању дискриминација.¹⁶⁹ Законом је установљена Институција омбудсмана за људска права БиХ као централна институција за заштиту од дискриминације.¹⁷⁰

Положај особа са инвалидитетом у БиХ је регулисан Законом о заштити особа са душевним сметњама Федерације Босне и Херцеговине.¹⁷¹ Законом о заштити особа са

---

¹⁶³ *Zakon o zabrani diskriminacije „Sl. list CG“*, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017.

¹⁶⁴ *Ibid*, чл. 20.

¹⁶⁵ Чл. 1 *Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom*, „*Sl. list CG*“, br. 35/2015 i 44/2015.

¹⁶⁶ *Ibid*, чл. 2.

¹⁶⁷ Устав Босне и Херцеговине, *Анекс ИВ Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и "Сл. гласник БиХ"*, бр. 25/2009 - Амандман I, члан 2, став 4.

¹⁶⁸ *Ibid*,

¹⁶⁹ Закон о забрани дискриминације „*Службени гласник Босне и Херцеговине*“, бр. 59/09 и 66/16.

¹⁷⁰ *Ibid*, чл. 7.

¹⁷¹ Закон о заштити особа са душевним сметњама Федерације Босне и Херцеговине, „*Службене новине ФБиХ*“, број: 37/01, 40/02, 52/11 и 14/13.

душевним сметњама ФБиХ дефинише се да је лице са душевним сметњама душевно болесно лице, лице са душевним поремећајем, недовољно душевно развијено лице, зависник од алкохола или од дрога, или лице са другим душевним сметњама. Лице са тежим душевним сметњама је лице са таквим душевним сметњама које није у могућности да схвати значење свог поступања, или не може да влада својом вољом, или су те могућности смањене у толикој мери да је неопходна психијатријска помоћ.¹⁷²

3.4. Република Словенија

Уставом Републике Словеније јемчи се свакоме једнакост у уживању људских права и основних слобода, без обзира на националну припадност, расу, пол, језик, вероисповест, политичко или друго убеђење, имовинско стање, рођење, образовање, социјални статус, инвалидитет, или било који други лични статус.¹⁷³

Република Словенија је 2007. године усвојила Закон о имплементирању начела једнаког поступања. Наведеним законом је предвиђена институција за заштиту једнакости са надлежношћу да пружа опште информације и објашњења у вези са дискриминацијом, скреће пажњу на неправилности које се налазе у предмету и препоручује како их елиминисати, док у другим поступцима за остваривање права у вези са заштитом од дискриминације пружа помоћ дискриминисаним особама.¹⁷⁴ Такође, у Словенији постоји институција Заштитника права детета, која се бави заштитом свих дечијих права.¹⁷⁵

Како би побољшала заштиту особа са инвалидитетом Словенија је усвојила Закон о пружању једнаких могућности особама са инвалидитетом.¹⁷⁶ Овим законом је забрањена како непосредна тако и посредна дискриминација која се огледа у разликовању, искључивању или ограничавању на основу инвалидитета, а која има за циљ или делује тако да угрожава или негира једнако признање, уживање или вршење права и обавеза у битним сегментима живота.

---

¹⁷² *Ibid*, чл. 3.

¹⁷³ Čl. 14 Ustava Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.

¹⁷⁴ *Ibid*, чл.11.

¹⁷⁵ З. Јовановић, М. Рапајић, омбудсман (заштитник грађана) као нови правни институт за контролу рада управе, у: *Зборник радова Правног Факултета у Нишу, год. 50, бр. 57, 2011, стр.215.*

¹⁷⁶ Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami „Uradni list RS“, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 52/10 – odl. US in 58/11 – ZUOPP-1.

3.5. Закључна разматрања у погледу законодавстава држава насталих распадом бивше СФРЈ

Упоредном анализом свих законодавних решења држава бивше Југославије проверила сам тачност претпоставке да је заштита деце од дискриминације на сличан начин стипулисана у свим законодавствима на територији бивше Југославије. Резултати анализе показују да је ова претпоставка тачна, односно да у свим државама, које су биле предмет анализе, постоји посебан закон који забрањује сваки вид дискриминације и пружа правни пут заштите од дискриминације.

Такође, у свим државама егзистирају институције омбудсманског карактера, са разликом у називу ове институције али са истом надлежношћу - да се старају о заштити од дискриминације. Разлика постоји у правном систему Републике Хрватске и Републике Словеније, будући да су ове две државе установиле институцију дечијег омбудсмана који у оквиру своје надлежности разматра и повреду права на недискриминацију деце. Једино је Република Македоније донела посебан закон којим се на јединствен, целовит и систематичан начин штите права детета, што је за сваку похвалу.

III ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Положај детета у поступцима како пред националним тако и пред међународним институцијама је веома специфичан будући да се деца, због свог узраста, ради заштите својих права морају ослањати на друга лица која ће им у томе помоћи. Наиме, модеран концепт права детета базиран је на идеји да је дете индивидуалан титулар права и слобода које остварује у складу са својом зрелошћу и развојним способностима и да је за статус детета у друшву врло важно право на самоопредељење.¹⁷⁷ Да би се постигла суштинска заштита права детета, потребно је изградити процесне инструменте који ће омогућити да дете буде стварни субјект у свим поступцима у којима се одлучује о његовим правима.¹⁷⁸

Када је у питању обраћање националним органима Породични закон Републике Србије¹⁷⁹, у складу са савременим тенденцијама у области заступања детета, прописује да се у улози заступника детета у грађанском судском поступку може јавити родитељ или старатељ, као редован законски или вољни заступник, као и специјани заступници попут колизијског старатеља, ког поставља орган старатељства, и привремени заступник ког поставља суд. Сматрам да дете може самостално покренути поступак пред националним органом несудског карактера, као што је Повереник за заштиту равноправности, који је специјализован орган за заштиту права на недискриминацију и који може покренути судски поступак у име детета, а све у циљу остваривања што боље заштите његових права.

1. Европски суд за људска права

1.1. Улога Европског суда

На почетку деловања Европског суда, судску функцију је, поред Суда, обављала и Европска комисија за људска права. Међутим, ступањем на снагу Протокола 11 Европске конвенције о људским правима, 1. новембра 1998. године, Суд је постао стална институција заштите људских права у Европи. Протоколом 11 је укинута Комисију, али је она наставила са радом до 31. октобра 1999. године ради окончања текућих поступака.¹⁸⁰

---

¹⁷⁷ Н. Петрушић, Заступање детета у парници, у: Правни живот бр. 10 (2016), стр. 169.

¹⁷⁸ *Ibid.*, стр. 170.

¹⁷⁹ Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон.

¹⁸⁰ Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, *op.cit.*, Протокол 11.

Европски суд за људска права примењује Европску конвенцију о људским правима са задатком да је да обезбеди да државе чланице поштују права и гаранције које су прописане овом Конвенцијом.¹⁸¹ Током своје дугогодишње праксе Европски суд се бавио утврђивањем повреда најразличитијих људских права садржаних у Конвенцији и протоколима уз њу. О значају ове институције најбоље говори број предмета које је Суд разматрао. Наиме, увидом на званичан сајт „HUDOC“¹⁸² где се публикују одлуке суда, може се утврдити да су Веће и Велико Веће Суда до сада донели 18.940 мериторних одлука, док је број укупних одлука суда, које поред мериторних укључују и чисто процесне одлуке, много већи од наведеног. Када је у питању разматрање повреде права на недискриминацију, на поменутом сајту је објављено 859 пресуда Већа и Великог већа.

Са друге стране, може се рећи да је изненађујуће мали број случајева дискриминације деце по основу инвалидитета о којима је мериторно одлучивао Суд у Стразбуру - само једна пресуда у случају Губерина против Хрватске.¹⁸³ У случају Губерина подносилац притужбе је имао стан на трећем спрату стамбене зграде, где је живео са својом супругом и двоје деце. Три године након што је купио стан, породица је добила треће дете, које је рођено са вишеструким телесним и душевним сметњама. Након рођења је било подвргнуто бројним медицинским третманима. Дијагностификована му је неизлечива церебрална парализа, тешка ментална ретардација и епилепсија, те је дете проглашено 100-постотним инвалидом. У међувремену је подносилац представке купио кућу јер зграда у којој се налазио његов стан није био приступачан за дете са инвалидитетом. Након што је купио кућу, апликант је поднео захтев за ослобођење од плаћања пореза позивајући се на национални закон који је прописивао могућност пореског ослобођења за особу која купује стан или кућу како би решила властито стамбено питање, те ако та особа или чланови њене породице немају у власништву други стан или кућу која задовољава њихове стамбене потребе. Његов захтев је одбијен са образложењем да је у тренутку куповине куће поседовао стан који је с обзиром на површину и број чланова породице задовољавао њихове потребе. Оваква одлука је била потврђена на свим националним

---

¹⁸¹ А. Кнежевић-Бојовић, М. Матић, К. Бекер, А. Хрват, *Забрана дискриминације: одабране пресуде Европског суда за људска права и Европског суда правде*, Београд, 2013, стр. 17.

¹⁸² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%7D>, приступ сајту 09.09.2018. године.

¹⁸³ Case 23682/13, *Guberina v. Croatia*.

инстанцама. Европски суд је утврдио повреду члана 14 у вези члана 1 Протокола 1.¹⁸⁴ Генерално је мали број случајева дискриминације деце о којима је Суд одлучивао, али без обзира, у поређењу са другим основима дискриминације деце примећује се да инвалидитет далеко мање заступљен у пракси Европског суда.¹⁸⁵

Поред наведне пресуде занимљиво је истаћи још два случаја која се тичу исто деце са инвалидитетом - Маурис против Француске¹⁸⁶ и Draon v. France.¹⁸⁷ У првом случају, прво дете подносилаца представке је рођено са генетским обољењем које доводи до мускулаторне атрофије. Подносиатељка представке је затим прекинула другу трудноћу јер је постојао ризик да фетус оболи од исте болести. Међутим, тест у трећој трудноћи није открио никакве аномалије плода али је девојчица, ипак, рођена са истом болешћу, јер су, како се касније испоставило, резултати у болници замењени резултатима друге породице. На националном нивоу је подносиоцима представке додељена накнада штете у износу од 152.449 евра, али је тај износ смањен на 15.245 евра јер је у међувремену ступио на снагу Закон о правима пацијената према коме накнада може бити досуђена за нематеријалну штету и ремећење живота, али не и за посебне потешкоће које су произашле из дететовог инвалидитета. Поступак је окончан судским поравнањем у коме су подносиоци представке добили 2.440.279 евра, од чега 1.690.000 изричито за потребе свог детета током живота. У другом случају подносиатељки представке је на другом ултразвучном прегледу идентификовано постојање аномалије у развоју фетуса, након чега је урађена амниоцинтеза која није показала постојање аномалије. Ипак, дете је рођено са проблемима у психомоторном развоју, који су довели до тоталног инвалидитета, што је проузроковало велике материјалне трошкове. Овај поступак је, такође, окончан судским поравнањем, а подносиоци представке добили су 2.488.113 евра, од чега 1.428.540 изричито за потребе свог детета током живота.

---

¹⁸⁴ До ове пресуде дошла сам, коришћењем филтера за претраживање „article 14“ или „article 1 of Protocol 12“ затим „other status“ и уз додатак кључне речи „minor“, „child“, „children“ или „underage“.

¹⁸⁵ На пример, поређења ради, на званичној интернет страници Европског објављено је 10 пресуда у вези дискриминације деце по основу националне припадности о којима је одлучивао Европски суд за људска права.

¹⁸⁶ Case 11810/03, Maurice v. France.

¹⁸⁷ Case 1513/03 Draon v. France.

1.2. Дискриминација у поимању Европског суда за људска права

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода не садржи прецизну дефиницију дискриминације, али је Суд је кроз своју праксу утврдио да је дискриминација било каква разлика у третману приликом остваривања права и слобода особа у сличној ситуацији, која нема објективно и разумно оправдање.¹⁸⁸ Дискриминација може наступити и онда када се примењује једнак третман према различитим појединцима или групама, односно када се различити појединци или групе не третирају различито.¹⁸⁹

Управо је у случају Губерина против Хрватске суд утврдио да је до непосредне дискриминације дошло због тога што су се националне власти опходиле идентично према апликанту као и према осталим подносиоцима захтева, упркос специфичностима које су апликанта издвајале од њих. Суд сматра да су националне власти морале имати у виду инвалидитет апликантовог детета приликом одлучивања о његовом захтеву за пореско ослобођење.

Суд најпре разматра да ли је прекршена било која основна одредба Конвенције, па тек онда прелази на испитивање захтева по основу члана 14 у вези са том одредбом. Уколико утврди да је прекршена основна одредба, Суд неће увек одвојено разматрати наводе о кршењу члана 14 већ само уколико постоји очигледна неједнакост у третману код уживања права и слобода о којима је реч, будући да је то фундаментални аспект датог предмета.¹⁹⁰

1.3. Објективно и разумно оправдање неједнаког третмана

Не доводи свака разлика у третману до повреде члана 14 Конвенције. Наиме, разлика у третману није дискриминаторна онда када има објективно и разумно оправдање.¹⁹¹ Објективно и разумно оправдање постоји ако различити третман има легитимни циљ и ако су средства која се притом примењују разумно сразмерна легитимном циљу чијем се остварењу тежи.¹⁹²

---

¹⁸⁸ Case 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64; *Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium (Belgian linguistics)*, пара. 10.

¹⁸⁹ Case 34369/97, *Thlimmenos v. Greece*, пара 44.

¹⁹⁰ Case 6289/73, *Airey v. Ireland*, пара 30.

¹⁹¹ Case 12875/87, *Hoffmann v. Austria*, пара. 31,33.

¹⁹² Case *Thlimmenos v. Greece*, *op. cit.*, пара 46.

Питање легитимног циља се поставља у малом броју случајева због тога што већина држава признаје да је, оног тренутка када је утврђено да постоји разлика у третману, потребно пружити рационално оправдање.¹⁹³ У досадашњој пракси Суда се показало да је држави релативно лако да покаже како је разлика у третману условљена жељом за остваривањем легитимног циља.¹⁹⁴ Гужена држава, не само да мора да покаже природу легитимног циља коме се тежи, већ мора, на основу убедљивих доказа, показати како постоји веза између легитимног циља коме се тежи и различитог третмана које подносилац представке оспорава.¹⁹⁵

Тест сразмерности подразумева процену да ли постоји разумни однос сразмерности између примењених средстава и циља чијем се остварењу тежило. Наведено значи да се мора размотрити да ли је неповољни положај подносиоца представке у који је стављен због остваривања легитимног циља прекомерна.¹⁹⁶ Ако је ова равнотежа нарушена односно ако постоји прекомерност, онда је прекршен члан 14.

У случају Губерина против Хрватске Европски суд није прихватио објективно и разумно оправдање које је држава дала. Наиме, као оправдање одлука домаћих тела држава је изнела две тврдње. Прво, да су меродавним домаћим правом прописани објективни критеријуми за утврђивање постојања основних инфраструктурних захтева адекватних стамбених простора, што у конкретном предмету пореској управи није оставило никакво дискреционо право и, друго, да апликант није испунио финансијске услове за пореско ослобођење с обзиром на његову финансијску ситуацију. Суд је стао на становиште да начин на који је законодавство примењено у пракси није у довољној мери изашло у сусрет специфичним аспектима предмета који се односе на инвалидитет детета. У погледу друге тврдње, Суд налази да би се она у начелу могла сматрати објективним оправдањем за наводно дискриминаторно поступање, али, чини се да је питање финансијске ситуације особе било кумулативно релевантно, заједно с другим чињеницама, те да се из свих одлука домаћих тела запажа да је разлог за одбијање захтева била чињеница да његов стан испуњава основне инфраструктурне захтеве за стамбене

---

¹⁹³ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 18.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ Case Marckx v. Belgium, *op.cit.* пара. 33; Case 8777/79, *Rasmussen v. Denmark*, пара. 38.

потребе његове породице. Иако једна пресуда није довољна да би се доносили генерални закључци, може се рећи да, бар када је овај случај у питању, није тачна полазна хипотеза да Европски суд у највећем броју случајева прихвата оправдање неједнаког третмана датог од стране државе.

1.4. Поље слободне процене

Суд је у неколико својих пресуда истакао да државе - уговорнице уживају извесно „поље слободне процене” у том смислу да могу да одлучују у којој мери извесне разлике у ситуацијама које су иначе сличне оправдавају различит законски третман.¹⁹⁷ Међутим, унутрашње поље слободне процене једне државе се не помиње често у предметима покренутим на основу члана 14.¹⁹⁸

Начело унутрашњег поља слободне процене представља покретни стандард или „каучук“ појам који Суд користи када утврђује да ли се мешања у права зајамчена конвенцијом сматрају нужним. Државе имају поље слободне процене јер су националне власти у бољем положају да процене околности неког предмета и да утврде одговарајућу равнотежу између јавних интереса и интереса појединца, него неко међународно тело.¹⁹⁹

1.5. Позитивне и негативне обавезе државе

Државе, поред негативних обавеза да не врше дискриминацију у својим званичним актима које имају на основу члана 14, такође има и позитивне обавезе да осигура делотворно уживање заштите од дискриминације.²⁰⁰ С обзиром на то да не постоји никаква изричита позитивна обавеза на основу члана 14, свака обавеза тог типа изводи се из јуриспруденције Суда.

У погледу позитивних обавеза, Суд налази да је дошло до повреде члана 14 ако постоји позитивна обавеза у одговарајућој основној одредби. У супротном, када утврди да нема суштинске позитивне обавезе, Суд доноси одлуку да нема повреде члана 14.²⁰¹ Овакав приступ Суда указује на то да члан 14 заправо обезбеђује заштиту од дискриминације, а не

---

¹⁹⁷ Case 5493/72, *Handyside v. United Kingdom*, пара. 57.

¹⁹⁸ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 20.

¹⁹⁹ Case *Handyside v. United Kingdom*, *op. cit.*, пара. 57.

²⁰⁰ Case *Belgian linguistics*, *op. cit.* пара. 3.

²⁰¹ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 56.

гарантује једнакост. Да он заиста гарантује једнакост, онда би прописао и позитивне обавезе држави у погледу заштите и примене мера за постизање једнакости које спадају у унутрашње поље слободне процене државе. У мери у којој Суд одреди да постоје позитивне обавезе на основу одређене основне одредбе, држава не сме вршити дискриминацију у испуњавању тих позитивних обавеза.²⁰²

1.6. Деца као подносиоци представке

Случај Губерина против Хрватске није прави пример дискриминације деце, јер је подносилац представке пунолетна особа – отац детета са инвалидитетом који је поднео представку тврдећи да је његова породица жртва дискриминације. Наиме, у конкретном случају дискриминисано лице није само дете, већ и његови родитељи, који трпе последице због његовог инвалидитета.

У случајевима дискриминације деце на основу неког другог личног својства, који су били предмет разматрања пред Европским судом²⁰³ могу се уочити следеће правилности у погледу активне процесне легитимације: дете се јавља као подносилац представке заједно са одраслим који такође тврди да је жртва повреде права; родитељ се јавља као заступник детета; понекад представку у име детета подносе и организације које се баве заштитом људских права; има случајева где је адвокат поднео представку у име детета. Чињеница да се дете не обраћа Европском суду само већ то чини преко свог законског заступника, или преко лица која познају право као што су адвокати и организације које се баве заштитом људских права, вероватно је последица веома сложеног механизма обраћања Европском суду јер се, ипак, ради о међународној институцији, која није доступна грађанима у тој мери као што су националне иснтитуције.

1.7. Доказивање дискриминације

1.7.1. Терет доказивања

Терет доказивања је на туженој држави, док подносилац представке треба да учини вероватним да је било неједнаког третмана. Да би тај стапен извесности био достигнут,

---

²⁰² *Ibid.*

²⁰³ На пример: Case 57325/00, D.H. and others v. The Czech Republic; Case 42722/02, Stoica v. Romania.; Case 44399/05, Weller v. Hungary; Case 5335/05, Ponomayovi v. Bulgaria; Case56328/07, Bah v. The United Kingdom;

сматра се да је потребно да има више разлога да се верује да дискриминација постоји него да не постоји, а ти изгледи се заснивају на доказима на којима се темељи постојање вероватноће да је дошло до дискриминације.²⁰⁴ Онда када подносилац представке учини вероватним да је био неједнако третиран, терет доказивања се пребацује на државу која треба да докаже да постоји „објективно и разумно оправдање“ таквог дискриминаторног поступања. Држава, пре свега, мора да покаже како то различито поступање има легитимни циљ и како постоји разуман однос сразмерности између примењених средстава и циља коме се тежи.²⁰⁵

Ономе ко тврди да је жртва дискриминације је често врло тешко и да учини вероватним постојање дискриминације, имајући у виду да су доказна средства које би у ту сврху користио најчешће у поседу тужене државе. У циљу олакшавања доказивања дискриминације подносиоцу представке, пракса европских судова омогућава коришћење статистичких података у сврху доказивања. Европски суд за људска права се у пресуди Д.Х. против Чешке²⁰⁶ позвао на пресуду Европског суда правде у којој је наведено да је постојање статистички значајних доказа довољно да се утврди несразмерно дејство и да се терет доказивања пребаци на аутора наводне дискриминаторне мере. Европске правосудне институције су заузеле овакав став како би се охрабрили грађани да покрену поступак чак и онда када немају довољно доказа на располагању, посебно имајући у виду да се у поступцима наспрам њих јављају много снажнији противници односно државе са својим механизмима деловања.

1.7.2. Стандард доказа

Како би се постигла ефективна заштита људских права мора се установити стандард доказа који судови захтевају да би се утврдило да су људска права повређена.²⁰⁷ Што је виши стандард доказа, то су у већој мери заштићени наводни дискриминатори, односно то је жртвама теже да успеју са својим захтевом. Мада ни Конвенцијом, ни Пословником Суда то није изричито прописано, Суд је решавајући бројне случајеве утврдио стандард доказа ван разумне сумње за сва кршења права зајамчених Конвенцијом. Суд је истакао да

---

²⁰⁴ F. Vehabović, M. Izmirlija, A. Kadribašić, *Komentar zakona o zabrani diskriminacije sa objašnjenjima i pregledom prakse u uporednom pravu*, Sarajevo, 2010, str. 113.

²⁰⁵ Case 11581/85, *Darby v. Sweden*, пара 33.

²⁰⁶ Case *D.H. and others v. The Czech Republic*, *op.cit.*

²⁰⁷ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 60.

то не би требало тумачити као да се захтева онолико висок степен вероватноће колики се захтева у националним законодавствима у области кривичног права.²⁰⁸ Стога се може закључити да је реч о једном „међустандарду“ који је оштрији од оног који се користи у грађанско - правним поступцима, иако још није досегнуо ниво који се захтева у кривичним предметима.

Доказивање дискриминације је често проблематично јер има мало непосредних доказа дискриминације, ако их уопште има, будући да они који су вршили дискриминацију одређених група обично не саопштавају јавно своје предрасуде, а често их нису ни свесни.²⁰⁹ Иако намера није елемент дискриминације, често се поставља питање мотива у дискриминационим поступцима пошто је и њих тешко доказати.²¹⁰ Посредну дискриминацију је посебно тешко доказати, јер је потребно доказати несразмерне последице.²¹¹ Проблем може бити и то што не постоје расположиви статистички подаци који подржавају наводе о посредној дискриминацији.²¹² Статистички подаци се јављају као кључни доказ о извршеној дискриминацији у пракси ЕСЉП и најчешће се користе за *prima facie* доказивање посредне дискриминације.²¹³ Да би статистички подаци којима се доказују дискриминаторни ефекти неутралних правила били валидни, неопходно је извршити одговарајућу статистичку компарацију, што подразумева правилно одређивање величине узорака који се упоређују, као и правилан избор група које се упоређују.²¹⁴

Европске директиве изричито прописују могућност употребе статистичких података приликом доказивања дискриминације, што потврђује и Преамбула Директиве о расној једнакости (2000/43/ЕЗ) где је наведено: „Оцена чињеница на основу којих се може претпоставити да је дошло до непосредне или посредне дискриминације ствар је која се препушта националним, судским или другим надлежним органима, у складу са одредбама националног закона или праксе. Такве одредбе, посебно у случајевима посредне

---

²⁰⁸ Case Nachova and others v. Bulgaria, *op.cit.* пара 147.

²⁰⁹ INTERIGHTS приручник за правнике, *op. cit.*, стр. 61.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Harris O'Boyle & Warbrick, *Law of the European convention on human rights, third edition*, OXFORD, 2014. стр. 809, 810.

²¹² *Ibid.*

²¹³ Н. Петрушић, Употреба статистичких података у антидискриминационим парницама, у: Правни живот бр. 12, (2014).

²¹⁴ *Ibid.*

дискриминације, могу дозволити да дискриминација буде доказана било којим доказним средствима, укључујући и статистичке податке“.²¹⁵

1.8. Значај одлука Европског суда за људска права

Суд у поступку по поднетој представци може донети неколико врста одлука. Када Суд утврди да представка не испуњава један или више Конвенцијом прописанх услова за прихватљивост, поступак се завршава већ у претходној фази, доношењем одлуке којом се представка проглашава неприхватљивом.²¹⁶ Уколико Суд не прогласи представку неприхватљивом, говоримо о главном поступку, који може бити окончан доношењем мериторне одлуке, односно пресуде, брисањем представке са листе предмета који се воде пред Судом или постизањем пријатељског поравнања.²¹⁷

Пресуда, као акт којим се мериторно одлучује о одређеном спорном питању, односно којим се утврђује да ли су наводи из поднете представке основани или не, је најзначајнија одлука Суда. Циљ пресуде којом је Суд утврдио кршење Конвенције јесте наметање правне обавезе туженој држави да оконча то кршење и да исправи његове последице на начин који ће омогућити да се у највећој могућој мери успостави ситуација која је постојала пре кршења.²¹⁸ Пресуда се објављује и доставља Комитету министара Савета Европе, Генералном секретару Савета Европе, странама у спору и свим трећим заинтересованим лицима.²¹⁹

Има мишљења да је основно правно задовољење које Суд може да пружи изјава да је дошло до повреде једног или више чланова Конвенције.²²⁰ Ипак, уколико се за то стекну услови, Суд у случају да нађе да је у предметном случају учињена повреда једне или више одредби Конвенције, може одлучити да подносиоцу представке досуди и одговарајућу надокнаду, тзв. правично задовољење.²²¹ Циљ правичног задовољења је да се постигне стање какво је постојало пре учињене повреде људских права.²²² По логици ствари, тај

²¹⁵ Директива о расној једнакости (2000/43/ЕЗ), Преамбула пар. 15.

²¹⁶ Чл. 27-29 Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, *op.cit.*,

²¹⁷ *Ibid.*, чл. 29,31,37,39.

²¹⁸ Р. Етински, С. Ђајић, Међународно јавно право, Нови Сад, 2012, стр. 447-450.

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ Р. Leach, Обраћање *Европском суду за људска права* (превод Д. Краљевић, Б. Обрадовић), Београд, 2007, стр. 89.

²²¹ Чл. 41 Европске Конвенције за заштиту људских права, *op.cit.*

²²² Д. Поповић, *Европски суд за људска права*, Београд, 2008, стр.75.

својеврстан *restitutio in integrum* неће увек бити могућ, јер су повреде неких људских права такве да се не могу једноставно свести на одређени новчани износ. У случају Губерина против Хрватске, Суд је одлучио да тужена држава треба да исплати апликанту, у року од три месеца од дана коначности пресуде на основу члана 44 став 2 Конвенције, следеће износе: 5.000 ЕУР на име нематеријалне штете, увећаних за све порезе који би могли бити урачунати и 11.500 ЕУР, увећаних за све порезе које би се могли зарачунати подносиатељу захтјева, на име трошкова и издатака.²²³

Поступак извршења пресуде регулисан је чланом 46 Конвенције који првенствено указује на обавезу држава уговорница да се повинују правноснажној пресуди Суда у сваком предмету у коме су странке.²²⁴ Такође, у ставу 2 наведеног члана предвиђено је да се правноснажна пресуда Суда доставља Комитету министара који надгледа њено извршење.²²⁵ Суд не располаже средствима за непосредно извршење пресуда које је донео, већ ауторитет Суда као и одређене правне процедуре и механизми доводе до тога да се његове пресуде, у пракси, беспоговорно извршавају.²²⁶

Имајући у виду специфичности пресуде Суда, у теорији и пракси често се јављају дилеме које се тичу: потенцијалног прецедентног карактера пресуде Суда, односа између пресуде и одлука донетих на националном нивоу, као и могућности дејства пресуде у односу на лица која нису непосредно учествовала у поступку.

У вези са првом дилемом, у великом броју пресуда Суд се позивао на одлуке које је раније доносио у истим или сличним случајевима, што неретко чине и сами подносиоци у својим представкама, као део правне аргументације. Ово је неке ауторе навело на размишљање о прецедентном карактеру пресуде те међународне правосудне институције.²²⁷ Но, ипак пресуде Суда немају прецедентни карактер, тим пре што одредбама Конвенције није прописано да је приликом одлучивања Суд везан одлукама које је раније донео. Штавише, Конвенција управо предвиђа могућност одступања од

---

²²³ Суд је, такође, навео да се од протока три месеца до намирења споменутих износа плаћа обична камата према стопи која је једнака најнижој кредитној стопи Европске централне банке током периода неплаћања, увећаној за три процентна бода.

²²⁴ чл. 46 Европске Конвенције за заштиту људских права, *op.cit.*

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ Р. Етински, С. Ђајић *op.cit.*, стр. 447-450.

²²⁷ Д. Поповић, *op.cit.*, стр.109.

устаљене судске праксе, и то као један од основа за уступање надлежности Великом већу.
228

Када је реч о односу између пресуде Суда и националних пресуда и грађана држава чланица Савета Европе у теорији се развила полемика око такозване доктрина четврте инстанце.²²⁹ Ипак, могло би се рећи да се усталило мишљење да Суд не представља четврту инстанцу суђења, односно да није ни у каквом облику надређен националном правосуђу, нити може контролисати одлуку донету од стране домаће највише инстанце.²³⁰ Иако, Суд ни на који начин није хијерархијски надређен националним судовима, јасно је да његова пракса значајно утиче на праксу судова држава чланица.

Такође, према националном законодавству Републике Србије одлука Европског суда, може бити основ за понављање правноснажно окончаних поступака. Према Закону о парничном поступку²³¹, уколико странка стекне могућност да употреби одлуку Европског суда за људска права којом је утврђена повреда људског права, а то је могло бити од утицаја на доношење повољније одлуке, може се поновити поступак који је правноснажно окончан. За разлику од раније важећег²³², Законик о кривичном поступку²³³ који је тренутно на снази, више не садржи одредбу којом се предвиђа да одлука Уставног суда или међународног суда може бити основ за понављање кривичног поступка. Према новом Законик о кривичном поступку, као ванредни правни лек, сада окривљеном на располагању стоји захтев за заштиту законитости који се може се поднети ако је правноснажном одлуком или одлуком у поступку који је претходио њеном доношењу повређено или ускраћено људско право и слобода окривљеног или другог учесника у поступку које је зајемчено Уставом или Европском конвенцијом о заштити људских права

---

²²⁸ Чл. 30 Европске конвенција о заштити људских права и основних слобода, *op.cit.*

²²⁹ Д. Поповић, *op.cit.*, стр.116

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ Чл. 426, ст. 1, тач. 11 Закона о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014.

²³² Законик о Кривичном поступку, „Сл. лист СРЈ“, бр. 70/2001 и 68/2002 и „Сл. гласник РС“, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009.

²³³ Законик о кривичном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.

и основних слобода и додатним протоколима, а то је утврђено одлуком Уставног суда или Европског суда за људска права.²³⁴

Према Конвенцији, држава чланица је дужна да се повинује правноснажној пресуди Суда, донетој у предмету у којем је била странка. Међутим, очигледно је да новија пракса Суда, оличена пре свега у пилот пресуди²³⁵, управо упућује на могућност да пресуда има дејство и у односу на лица која у поступку нису учествовала.

2. Повереник за заштиту равноправности

2.1. Улога и значај Повереника за заштиту равноправности

Бројне међународне институције су дале препоруке државама за оснивање независних националних тела за борбу против дискриминације. На пример, тзв. Париским принципима Генералне скупштине УН из 1993. године (Додатак Резолуције бр. 48/134) утврђени су основни принципи и предуслови за рад институција у области људских права.²³⁶ Такође, Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције Савета Европе (ECRI) у Општој препоруци бр. 2 из 1997. године наводи да специјализована тела за борбу против расизма, ксенофобије, антисемитизма и нетолеранције на националном нивоу „сходно околностима, праву и пракси одређене земље, треба да имају што више разноврсних функција и овлашћења, укључујући и могућност обраћања судовима или другим правосудним органима ако и када је неопходно“.²³⁷ Поред наведеног, одредбе о оснивању независних тела за равноправност могу се наћи у неколико директива ЕУ.²³⁸

Република Србија је поступила у складу са наведеним препорукама те је институција Повереника за заштиту равноправности уведена је у правни поредак Републике Србије

---

²³⁴ *Ibid.*, чл.485, ст. 3,

²³⁵ Пилот пресуда представља специфичну одлуку, својствену правосудном систему Суда у Стразбуру. Мада доношење овакве пресуде није изричито предвиђено одредбама Конвенције, Суд је, суочен са великим бројем предмета, прибегао новом начину одлучивања. У циљу избегавања одлучивања по свим представкама са сличним предметом спора које су доспеле или се очекује да ће доспети у Суд, Пилот пресудама се по стандардној процедури одлучује о основности представке, али уз указивање на одређени системски недостатак: Европски суд за људска права, *Evropski sud za ljudska prava u 50 pitanja*, стр. 10, https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_SRP.pdf, приступ сајту 27.08.2018. године.

²³⁶ Правна клиника за заштиту од дискриминације, *op. cit.*, стр. 174.

²³⁷ *Ibid.*

²³⁸ Н. Петрушић, Дискриминација и правна заштита од дискриминације, у: С.Константиновић Вилић (ур.), Правна клиника за заштиту права жена: норме и пракса, зборник радова, Ниш, 2013, стр. 206.

доношењем Закона о забрани дискриминације из 2009. године.²³⁹ По овом закону Повереник за заштиту равноправности је независан и самосталан инокосни државни орган.²⁴⁰

Поверенику је дат широк круг законских овлашћења, те се ради о специјализованом органу за спречавање и сузбијање свих видова, облика и случајева дискриминације, заштита равноправности физичких и правних лица у свим областима друштвених односа, надзор над применом прописа о забрани дискриминације, као и унапређивање остваривања и заштите равноправности.²⁴¹ Дакле, Повереник је орган омбудсманског типа који је ексклузивно надлежан да штити само једно људско право - право на недискриминацију.²⁴²

Повереник за заштиту равноправности је овлашћен да спроводи поступак по притужбама због дискриминације, даје мишљења и препоруке у конкретним случајевима дискриминације и изриче законом утврђене мере.²⁴³ Повереник има законску обавезу да подносиоцу притужбе пружи информације о његовом праву и могућности покретања судског или другог поступка заштите, укључујући и поступак мирења, као и да подноси тужбе за заштиту од дискриминације, уз сагласност дискриминисане особе.²⁴⁴ У круг Повереникових надлежности спада и подношење прекршајне пријаве због аката дискриминације инкриминисаних антидискриминационим прописима.²⁴⁵

Такође, Повереник има овлашћење да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, да прати спровођење закона и других прописа, иницира доношење или измену прописа ради спровођења и унапређивања заштите од дискриминације и даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим

---

²³⁹ Чл. 1 Закона о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009. По Закону о забрани дискриминације Поверенику у вршењу његове надлежности помаже Стручна служба. Стручна служба је образована Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места на који је сагласност дала Народна скупштина. Стручну службу чине сектори као основне организационе јединице, Кабинет Повереника као посебна унутрашња јединица, одељења и групе.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ Н. Петрушић, *op. cit.*, стр. 206.

²⁴² Правна клиника за заштиту од дискриминације, *op. cit.*, стр. 174.

²⁴³ Чл. 33 Закона о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009.

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Ibid.*

лицима мере за остваривање равноправности.²⁴⁶ Један део надлежности Повереника односи се на праћење стања у области заштите равноправности, о чему Повереник подноси годишњи извештај Народној скупштини.²⁴⁷ У свом деловању Повереник је дужан да успоставља и одржава сарадњу са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе.²⁴⁸

2.2. Одлуке у поступцима пред Повереником за заштиту равноправности

Пре свега, важно је нагласити да Повереник нема ни наредбодавна ни репресивна овлашћења, нити одлучује о правима и обавезама правних субјеката, већ доноси одлуке у виду препорука, опомена, упозорења, извештаја, законодавних иницијатива и др.²⁴⁹ У поступцима по притужбама грађана Повереник даје стручно мишљење о томе да ли је у конкретном сличају извршен акт дискриминације.²⁵⁰ Ако је Повереник мишљења да је дискриминација извршена, издаје једну или више обавезујућих препорука о начину отклањања повреде права на недискриминацију, чији је циљ да се предупреди даље вршење дискриминације и омогући отклањање стања и последице дискриминације.²⁵¹ Каква ће бити препорука зависи од околности случаја, односно од тога како је дискриминација извршена, у чему се огледа, какве је последице изазвала, ко су жртве дискриминације и слично. Препоруке морају бити одређене и конкретне, а њихова садржина таква да се њиховим спровођењем на најбољи могући начин отклони стање дискриминације и спречи њено даље испољавање и уклоне или ублаже последице дискриминације.²⁵² Повереник мора образложити мишљење или препоруку, односно мора изнети чињенично стање и дати његову правну оцену, као и мотиве и разлоге за доношење конкретне одлуке.²⁵³

---

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*

²⁴⁹ Н. Петрушић, М. Грубач, Узајамни однос поступка пред Повереником за заштиту равноправности и других антидискриминационих поступака, у: *Зборник радова Правног Факултета у Нишу, год. 52, бр. 66, 2014, стр. 73.*

²⁵⁰ *Ibid.*, стр.74,75.

²⁵¹ Правна клиника за заштиту од дискриминације, *op. cit.*, стр. 177.

²⁵² *Ibid.*, стр. 177.

²⁵³ *Ibid.*

Међутим, како препоруке Повереника нису подобне за принудно извршење, већ делују снагом ауторитета његове институције и аргумената којима су образложене²⁵⁴, законом су прописане мере које Повереник изриче у случају непоступања по препоруци. Наиме, лице коме је препорука упућена дужно је да поступи по препоруци у року од 30 дана и да о томе обавести Повереника.²⁵⁵ Уколико Повереник сматра да дискриминатор није поступио по његовој препоруци, или га није обавестио да је поступио по препоруци, овлашћен је да изрекне опомену и да обавести јавност.²⁵⁶ Ове мере представљају својеврсан вид „моралне репресије“ и и њихов циљ јесте да утичу на свест лица које је извршило дискриминацију, као и да друге потенцијалне дискриминаторе одврате од дискриминаторног поступања.²⁵⁷

3. Судска заштита од дискриминације

Будући да је фокус рада на пракси Европског суда за људска права и пракси Повереника за заштиту равноправности, у редовима који следе, судска заштита од дискриминације ће бити приказана само сумарно. Судску заштиту од дискриминације чине различити облици уставносудске, кривичноправне, прекршајноправне и грађанскоправне заштите.

Уставом Републике Србије није експлицитно установљена надлежност Уставног суда да одлучује о повреди људских и мањинских права.²⁵⁸ Међутим, Уставни суд је овлашћен да пружа заштиту од дискриминације спровођењем поступка контроле уставности и законитости закона и подзаконских аката, као и поступка по уставној жалби.

3.1. Кривичноправна заштита

Дискриминација је у српско законодавство ушла кроз кривичноправно санкционисање њених различитих облика, те код нас постоји погрешна пракса да се често кривичноправна заштита тражи пре грађанскоправне заштите.²⁵⁹ Кривичноправна заштита од дискриминације остварује се у кривичном поступку, док је дискриминаторско поступање инкриминисано нормама Кривичног законика и то чланом 128 Кривичног

---

²⁵⁴ *Ibid.*, стр. 175.

²⁵⁵ Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009, чл. 39.

²⁵⁶ *Ibid.*, чл. 40.

²⁵⁷ Петрушић Невена, Грубач Момчило, *op. cit.*, стр. 75.

²⁵⁸ М. Пајванчић, *Коментар Устава Републике Србије*, Београд, 2009, стр. 214.

²⁵⁹ А. Тасић, *op. cit.*, стр. 151.

законика²⁶⁰ који се односи на повреду равноправности, чланом 129²⁶¹ који инкриминише повреду права на употребу језика и писма, чланом 317²⁶² који носи наслов „Изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости“. Такође, Кривични законик, у оквиру одељка Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, експлицитно забрањује расну и другу дискриминацију.²⁶³ Забрана дискриминације и ширења националне, верске, расне или друге мржње или нетрпељивости елемент је и кривичног дела „Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“.²⁶⁴ Кривичним законом се забрањује и повреда слободе изражавања националне или етничке припадности²⁶⁵ као и повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда.²⁶⁶

Великим недостатком националног кривичног законодавства сматрало се то што нису постојале опште одредбе на основу којих би се мотиви засновани на расној, етничкој или другој мржњи узимали као отежавајући фактор, те се предлагало строже кажњавање кривичних дела извршених из мржње или због нетрпељивости према одређеној особи због њеног личног својства.²⁶⁷ Међутим, 2012. године Кривични законик је измењен те сада суд као посебну отежавајућу околност цени чињеницу да је кривично дело учињено из мржње због припадности раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица, осим ако је ова околност прописана као обележје кривичног дела.²⁶⁸

3.2. Прекршајноправна заштита

Прекршајноправна заштита од дискриминације пружа се на основу одредаба које се налазе у антидискриминационим законима и у другим прописима који садрже

---

²⁶⁰ чл. 128 Кривичног аконика, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

²⁶¹ *Ibid*, чл. 129.

²⁶² *Ibid*, чл. 317.

²⁶³ *Ibid*, чл. 367.

²⁶⁴ *Ibid*, чл. 344а.

²⁶⁵ *Ibid*, чл. 130.

²⁶⁶ *Ibid*, чл. 131.

²⁶⁷ С. Гајин, В. Водинелић, Т. Дробњак, Б. Николић, *op.cit.*, Београд, 2008, стр. 79.

²⁶⁸ Кривични аконик, *op.cit.*, чл. 54а.

антидискриминационе клаузуле. Овим одредбама прописане су и прекршајне санкције чија је сврха да грађани поштују правни систем и да нико убудуће не учини прекршај.²⁶⁹

Члановима, од 50 до 60, Закона о забрани дискриминације прописане су новчане казне за правно лице, предузетника и одговорно лице у правном лицу, односно органу јавне власти и физичко лице.²⁷⁰ Ове одредбе односе се на понашање супротно члановима 16 – 23, као и 25 и 27 Закона о забрани дискриминације. За тему рада потребно је посебно нагласити члан 57 Закона о забрани дискриминације који се тиче прекршајноправне заштите деце.²⁷¹ Према овом члану прекршај се може извршити дискриминацијом детета на основу тога да ли је брачно или ванбрачно, јавним позивањем на давање предности деци једног пола у односу на децу другог пола и разликовањем деце према имовном стању, професији и другим обележјима друштвеног положаја, активностима, израженом мишљењу или уверењу његових родитеља, односно старатеља и чланова породице. Забрана дискриминације у образовању и стручном усавршавању такође је делом усмерена на децу као оштећена лица у прекршајном поступку.²⁷²

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом пружа прекршајноправну заштиту још и лицима која су дискриминисана у превозу.²⁷³ Поред општих и посебних антидискриминационих закона још неки закони, попут Закона о јавном информисању и медијима²⁷⁴, Закона о основама система образовања и васпитања²⁷⁵ и Закона о спорту²⁷⁶, садрже прекршајноправне одредбе којима се санкционише дискриминаторско поступање.

3.3. Грађанскоправна заштита

Глава VI Закона о забрани дискриминације, која носи наслов „Судска заштита“ уређује Грађанскоправну заштиту од дискриминације. Материјалним правилима овог закона прописана су средства грађанскоправне заштите, док су процесним правилима организационе и функционалне природе уређени надлежност суда у парницама за заштиту

---

²⁶⁹ Чл. 5. ст. 2. Закона о прекршајима, „Сл. гласник РС“, бр. 101/2005, 116/2008, 111/2009.

²⁷⁰ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 50-60.

²⁷¹ *Ibid*, чл. 57.

²⁷² А. Тасић, *op.cit.*, стр. 152.

²⁷³ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *op.cit.*, чл. 51, 52.

²⁷⁴ Закон о јавном информисању и медијима, *op.cit.*, чл. 139.

²⁷⁵ Закон о основама система образовања и васпитања, *op.cit.*, чл. 161.

²⁷⁶ Закон о спорту, *op.cit.*, чл. 183.

од дискриминације, као и сам поступак који се у овим парницама примењује. Један број прописа релевантних за област грађанскоправне заштите од дискриминације на основу инвалидитета садржан је у Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, у делу под насловом „Поступак у спору за заштиту од дискриминације због инвалидности“.²⁷⁷

Правозаштитни захтеви, према Закону о забрани дискриминације који су непосредно усмерени на заштиту од дискриминације и уклањање последица које је она изазвала су: захтев да се дискриминатор суздржи од извршења радње од које прети дискриминација, да се суздржи од даљег вршења, односно од понављања радње дискриминације (захтев за пропуштање), захтев да дискриминатор изврши одређену радњу ради уклањања последица дискриминаторског поступања, захтев за утврђење да је тужени дискриминаторски поступао према туженом или другоме, и захтев да се дискриминисаном лицу накнади материјална и нематеријална штету.²⁷⁸ Сличне правозаштитне захтеве садрже и Закон о равноправности полова²⁷⁹ и Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом²⁸⁰. Дакле, правозаштитни захтеви се могу разврстати у две врсте. У прву групу захтева сврставају се захтеви превентивног карактера који су намењени спречавању дискриминаторског понашања. Другој групи захтева припадају они којима се заштита остварује након учињеног акта дискриминације, односно којима се пружа реститутивна или реактивна заштита којима се уклањају последице дискриминаторске радње.

Поступак у парницама за заштиту од дискриминације спада у посебне парничне поступке и није потпун поступак.²⁸¹ Њиме су регулисана само одступања од редовне парничне процедуре, тако што су предвиђена другачија решења или чак посебни институти карактеристични само за одређене посебне поступке.²⁸² На поступке у парницама за заштиту од дискриминације сходно се примењују одредбе Закона о парничном поступку, ако одређене процесне норме нису прописане посебним законима. Посебни прописи којима је регулисан поступак у парницама за заштиту од

---

²⁷⁷ У литератури је изнета критика термина „спор“ употребљеног у контексту назива овог поступка и изнето мишљење да је прикладније било употребити термин „парница“, А. Тасић, *op.cit.*, стр. 161.

²⁷⁸ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 43.

²⁷⁹ Закон о равноправности полова, *op.cit.*, чл. 43. ст. 1.

²⁸⁰ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *op.cit.*, чл. 43.

²⁸¹ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 179.

²⁸² *Ibid.*

дискриминације представљају *lex specialis* у односу на правила општег парничног поступка.²⁸³ Закон о забрани дускриминације прописује сходну примену Закона о парничном поступку. За разлику од Закона о равноправности полова, којим је прописано да се, уколико нису предвиђена посебна правила сходно, примењују (само) одредбе Закона о парничном поступку, не и Закона о забрани дискриминације,²⁸⁴ на одредбе Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом сходно се примењују и одредбе Закона о Парничном поступку и одредбе Закона о забрани дискриминације. Наиме, Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом је предвиђено да се на поступак који је у вези са заштитом од дискриминације због инвалидности примењују одредбе закона којим се уређује парнични поступак ако овим законом није другачије одређено,²⁸⁵ док је одредбама Закона о забрани дискриминације, који је донет три године касније, прописано да се у погледу судске заштите особа са инвалидитетом примењују и одговарајуће одредбе Закона о забрани дискриминације.²⁸⁶

Као и у општем парничном поступку, тако и у посебним антидискриминационим поступцима, важе основна начела процесног права, односно начело официјелности и начело диспозиције, као и истражно и расправно начела.²⁸⁷ Са друге стране, јављају се нови институти, попут тестера²⁸⁸ који издвајају овај поступак како од општег, тако и од других посебних парничних поступака. Законом о забрани дискриминације прописана су посебна правила у погледу месне надлежности, активне легитимације, ревизије, издавања привремених мера и терета доказивања.

Једна од специфичности антидискриминационих парница је та што је ревизија увек допуштена.²⁸⁹ Такође, према важећем Закону о уређењу судова стварно надлежан да суди

---

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ Закон о равноправности полова, *op.cit.*, чл. 44.

²⁸⁵ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *op.cit.*, чл. 40.

²⁸⁶ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 26.

²⁸⁷ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 183.

²⁸⁸ Тестер је други назив за добровољног испитивача дискриминације – лице које се свесно изложило дискриминаторском поступању, у намери да непосредно провери примену правила о забрани дискриминације и које може покренути поступак за заштиту од дискриминације, Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 46.

²⁸⁹ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 41

као првостепени суд у споровима поводом дискриминације је Виши суд.²⁹⁰ Према Закону о забрани дискриминације, месно надлежан је суд опште месне надлежности и суд на чијем подручју је седиште, односно пребивалиште тужиоца,²⁹¹ а према Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом суд опште месне надлежности и суд на чијем подручју има пребивалиште, односно боравиште особа са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена.²⁹²

У парницама за заштиту од дискриминације важе специфична правила о прерасподели терета доказивања која су, пре свега, у функцији заштите слабије стране правног односа.²⁹³ Према нормама Закона о забрани дискриминације, уколико тужилац учини вероватним да је тужени извршио акт дискриминације, терет доказивања да услед тог акта није дошло до повреде начела једнакости, односно начела једнаких права и обавеза сноси тужени.²⁹⁴ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом не прописује никаква посебна правила у вези терета доказивања, што је био велики недостатак пре доношења Закона о забрани дискриминације.

Круг активно легитимисаних субјеката се разликује у различитим антидискриминационим законима, те да различити субјекти, под различитим условима, имају овлашћење за покретање конкретне антидискриминационе парнице. То, у зависности од законских прописа, могу бити: лице које тврди да је жртва дискриминације, његов законски заступник, члан породице, Повереник за заштиту равноправности, организација и синдикат која се баве заштитом људских права, добровољни испитивач дискриминације и пратилац особе са инвалидитетом.²⁹⁵ Тужени може да буде свако (физичко и правно) лице.²⁹⁶

Повереник може истаћи све захтеве предвиђене Законом о забрани дискриминације осим захтева за накнаду материјалне и нематеријалне штете. Повереник није титулар

---

²⁹⁰ Чл. 23 Закона о уређењу судова, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017 и 65/2018 - одлука УС.

²⁹¹ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 42

²⁹² Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, *op.cit.* чл. 41.

²⁹³ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 314.

²⁹⁴ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 45.

²⁹⁵ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 207.

²⁹⁶ *Ibid.*

субјективног права које се у парници штите, те дејства пресуде наступају за оно лице, односно групу лица чије се право на равноправност пресудом штити.²⁹⁷ Повереник није класичан заступник странке који има иста овлашћења у поступку као и сама странка чије интересе заступа јер ни у случају да има сагласност дискриминисаног лица, Повереник не може да истакне све захтеве које би могла да истакне странка. С обзиром на то да је Повереник за заштиту равноправности установљен тек Законом о забрани дискриминације, он, наизглед, не би могао да покрене поступак према Законом о равноправности полова или Закону о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом јер ти закони не прописују могућност да поступак покрене неки државни орган. Међутим, како је Законом о забрани дискриминације прописано да се чланови закона који се односе на посебан парнични поступак примењују и на судску заштиту од дискриминације особа са инвалидитетом,²⁹⁸ то је Повереник активно процесно легитимисан и за покретање поступака на основу Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом.

Важне помена су и Стратешке антидискриминационе парнице које се од „обичних“ антидискриминационих парница разликују једино по свом циљу. Оне се покрећу и воде са циљем да изазову друштвену промену и утичу на свест шире јавности. Њима се најчешће тежи измени или доследној примени закона.²⁹⁹ Стратешке парнице обично покрећу тела за равноправност и невладине организације које се баве заштитом права појединих маргинализованих друштвених група.³⁰⁰

4. Остала тела од значаја за заштиту равноправности деце

У правном систему Републике Србије ексклузивна надлежност за заштиту од дискриминације, како одраслих тако и деце, припада Поверенику за заштиту равноправности. Међутим, у правним системима неких држава, ова улога када је у питању дискриминација деце припада дечијем омбудсману који се бави заштитом свих дечијих права.

---

²⁹⁷ *Ibid.*, стр. 216.

²⁹⁸ Закон о забрани дискриминације, *op.cit.*, чл. 26 ст. 3.

²⁹⁹ F. Vehabović, M. Izmirlija, A. Kadribašić, *op. cit.*, стр. 116.

³⁰⁰ А. Тасић, *op.cit.*, стр. 152.

Први дечији омбудсман основан је у Норвешкој 1981. године, након чега су Канцеларије дечијих омбудсмана широм света постепено постале део широког покрета за признавање и заштиту дечијих права.³⁰¹ Институција дечијег омудсмана постоји у суседној Хрватској и у Словенији, како је већ наведено у поглављу 3.3. овог рада.

У Републици Србији је Законом о Заштитнику грађана из 2005. годин установљен институција Заштитника грађана и прописано да Заштитник грађана има четири заменика који треба да буду специјализовани за обављање послова из надлежности Заштитника грађана, нарочито у погледу заштите права лица лишених слободе, равноправности полова, права детета, права припадника националних мањина и права особа са инвалидитетом.³⁰² Имајући у виду наведено, тренутно постоје заменици заштитника грађана за права детета и родну равноправност, за права особа са инвалидитетом, за права националних мањина и за заштиту права лица лишених слободе.³⁰³ Заштитник грађана поступа по притужбама грађана и деце у случајевима кршења права у различитим областима права детета, или то чини по сопственој иницијативи када дође до сазнања и информација о могућој повреди права детета, осим кршења права на недискриминацију, јер је то у искључиву надлежност Повереника за заштиту равноправности.

Иако се већ неколико година уназад припрема увођење посебног Заштитника за права детета, дакле не као заменика Заштитника грађана, већ као самосталног и независног органа, је овакав предлог је још увек у почетној фази реализације. Наиме, најпре је током 2016. године донет Предлог закона о заштитнику права детета који није усвојен, а затим је у току 2018. године Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања објавило Преднацрт Закона о правима детета и заштитнику права детета.³⁰⁴ Овим Преднацртом је, између осталог, предвиђена забрана дискриминације деце, као и да ће Заштитник за права деча своју дужност обављати одговорно, непристрасно и независно, у складу са Уставом и законом, и да ће савесно радити на заштити и унапређењу права детета на достојанствен живот и развој, тако што ће се у свим активностима и поступцима

---

³⁰¹ З. Јовановић, М. Рапајић, *op.cit.*, стр.215.

³⁰² Закон о заштитнику грађана, „Сл. гласник РС”, бр. 79/2005 и 54/2007.

³⁰³ <https://www.ombudsman.rs/index.php/o-nama/zamenici-zastitnika-gradjana>, приступ сајту 09.09.2018. године.

³⁰⁴ <https://www.minrzs.gov.rs/lat/saopstenje-za-javnost-prednacr-tzakon04f16376392b5.html>, приступ сајту 09.09.2018. године.

руководити принципима недискриминације и најбољих интереса детета, уважавајући кад год је то могуће мишљење детета о чијем се праву одлучује.³⁰⁵

Када ће ова институција бити уведена у правни поредак Републике Србије и да ли ће заживети, као и да ли ће се бавити заштитом свих права детета, укључујући и право на недискриминацију, или ће имати надлежност у погледу осталих права, али не и у погледу права на недискриминацију, које ће и даље остати у надлежности Повереника за заштиту равноправности, још увек је непознаница. За сада је једини орган који се бави заштитом деце од дискриминације Повереник за заштиту равноправности.

---

³⁰⁵ *Ibid.*

IV АНАЛИЗА СЛУЧАЈЕВА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ДЕЦЕ ПО ОСНОВУ ИНВАЛИДИТЕТА У ПРАКСИ ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

1. Подносилац притужбе и лице против кога се покреће поступак

Анализом 14 случајева дискриминације деце на основу инвалидитета објављених на званичној интернет страници Повереништва у последњих пет година³⁰⁶, која су била предмет истраживања и о којима ће бити речи у наредним поглављима рада, закључила сам да је највећи број притужби поднет од стране законског заступника детета, што је и била једна од основних хипотеза пре почетка истраживања. У чак дванаест случајева притужбе на дискриминацију деце са инвалидитетом поднели су родитељи деце, у једном случају притужбу је поднео старатељ детета и у истом броју се као подносилац притужбе јавља удружење родитеља у име законских заступника шесторо деце. Занимљиво је истаћи да дете ни у једном анализираном случају није поднело притужбу самостално.

На основу теоријских сазнања које сам имала пре почетка истраживања претпоставила сам да се у улози дискриминатора најчешће јављају запослени у образовним установама. Испоставило се да је тачно да се у једном броју случајева поступак пред Повереником покренуо против запослених у образовним установама, али ипак се највећи број притужби односио на дискриминаторно поступање самих образовних установа. Тако су се у последњих пет година грађани жалили на дискриминаторно поступање радника запослених у образовним установама три пута и то једном на поступање директора школе, једном на поступање директора и педагошкиње школе и једном на дискриминаторно поступање наставнице разредне наставе. Интересантно је запажање да се сваки пут радило о запосленима у некој од основних школа, док није било притужби на рад запослених у средњим школама, предшколским и другим образовним установама. Две од наведених притужби биле су усмерене уједно и против саме школе. Поред тога, једна притужба је поднета против средње школе, једна против предшколске установе, две

---

³⁰⁶ Притужба А.М. против ОШ ППЊ у Б, бр. 07-00-630/2016-02; Притужба Д.Б. против школе Т, бр. 07-00-357/2016-02; Притужба Д.С. против директора и педагошкиње ОШ ИЛР, бр. 07-00-738/2013-0; Притужба ДЈЧ против дома здравља Н.С, бр. 07-00-270/2015-02; Притужба М.Н. против Секретаријата за образовање, бр. 07-00-330/2014-02; Притужба М.Р. против општине Р, бр. 07-00-230/2016-02; Притужба М.Р. против СБ С, бр. 07-00-65/2015-02; Притужба Н.П. против ОШ, бр. 07-00-44/2015-02; Притужба Р.А. против градске управе З, бр. 07-00-156/2017-02; Притужба Р.Л. против ПУ, бр. 07-00-176/2017-02; Притужба Т.М.Н. против Министарства просвете, бр. 07-00-138/2014-02; Притужба удружења родитеља К против Министарства просвете, науке и технолошког развоја, бр. 07-00-789/2016-02; Б. В. из Б., у име малолетне кћерке Н. В против ОШ „Ј. Р.“, бр. 07-00-102/2018-02; Притужба Ц.М. против општине П, бр. 07-00-61/2016-02,.

против Министарства просвете, науке и технолошког развоја и једна против Секретаријата за образовање и дечју заштиту.

Поред образовних установа, поступак пред Повереником је вођен и против неких других установа. Два пута су се у улози лица које се терети за дискриминацију деце на основу инвалидитета нашле градске општине и једном градска управа. Такође, поступак пред Повереником није заобишао ни здравствене установе, те је једна притужба била усмерена на дом здравља, и једна на специјалну болницу.

2. Врсте дискриминације

Супротно очекивањима резултати истраживања су показали да су у пракси Повереника за заштиту равноправности далеко чешћи случајеви посредне него непосредне дискриминације деце са инвалидитетом. У десет случајева било је речи о посредној дискриминацији, у три о непосредној, док се у једном од анализираних случајева радило истовремено и о једној и о другој врсти дискриминације.

Претпоставка да су чешћи случајеви непосредне дискриминације била је изведена на основу карактеристика једне и друге врсте, односно с обзиром на то да је непосредна дискриминација транспарентнија и лакше препознатља. Међутим резултати истраживања су показали управо супротно, да грађани итекако умеју да препознају посредну дискриминацију.

3. Области дискриминације

У чак девет случајева, односно 64,28% обрађеног узорка грађани су навели да је до дискриминације деце са инвалидитетом дошло у области образовања. Област здравства налази се одмах иза области образовања, али са знатно мањим процентом – свега 14,28 %. Повереник је, такође, једном утврђивао повреду права на недискриминацију у области пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина и једном у поступку пред органима јавне власти.

Несумњиво се може рећи да је дискриминација деце са инвалидитетом највише присутна у области образовања. Подаци до којих сам дошла само потврђују теоријска

разматрања изнета у глави II, одељку 2.2. овог рада, као и резултате других, раније спроведених, истраживања.

4. Ток поступка

Поступак по притужбама почиње на тај начин што дискриминисано лице, или овлашћено лице у име и уз сагласност дискриминисаног лица поднесе притужбу Поверенику. У притужбама, подносиоци означавају лице против кога подносе притужбу, наводе у чему се по њиховом виђењу огледа дискриминаторно поступање и прилажу доказе које поткрепљују њихове тврдње.

У свим разматраним случајевима Повереник за заштиту равноправности је након пријема притужбе, поступио у складу са чланом 35 став 4 Закона о забрани дискриминације, те је примљену притужбу доставио лицу против кога је притужба поднета. Лица против којих се поступак покреће су, у већини случајева, тачније у 12 од 14 случаја дала изјашњење поводом оптужби за дискриминаторно поступање. Лица против којих се водио поступак су у својим изјашњењима, у тачно половини (шест) случајева наводила да деца са инвалидитетом нису била доведена у неповољнији положај у односу да децу из већинске популације. Са друге стране, у другој половини случајева дискриминатори су били свесна неједнаког положаја деце са инвалидитетом али су покушали да дају разумно и објективно оправдање за своје поступке. Дакле, испоставило се да је била нетачна претпоставка да тужени у већини случајева признају да је било неједнаког третмана али покушавају да докажу да постоји објективно и разумно оправдање за такав третман.

Такође, ради утврђивања чињеничног стања Повереник може узети изјаве и од других лица. Тако је поступио у једном од испитаних случајева када је у циљу утврђивања свих правно релевантних чињеница и околности, затражила је од свих предшколских установа са територије града да је обавесте на који начин је у њиховој предшколској установи обезбеђена додатна подршка деци са сметњама у развоју и инвалидитетом, да ли имају ангазоване личне пратиоце и ког су узраста деца којој је обезбеђен овај вид подршке, те на који начин су ангажовани лични пратиоци, као и ко обезбеђује средства за њихово финансирање.

Уколико Повереник процени да је неколико притужби поднето поводом исте правне ствари може одлучити да споји поступке у складу са одредбом члана 117 Закона о општем управном поступку.³⁰⁷ Имајући у виду наведено један од размараних поступака је вођен по двема притужбама које су поднете од стране истог лица поводом истог догађаја а против два различита лица.

5. Одлучивање и одлуке

Након спорведеног поступка, Повереник оценом свих доказа доноси одлуку, односно даје своје стручно мишљење о томе да ли је у конкретном случају било дискриминације или није. Повереник доноси одлуку уз примену правила о терету доказивања. У свим анализираним случајевима подносиоци притужбе су учинили вероварним да је дошло до неједнаког третмана, те је терет доказивања увек био пребачен на потенцијалног дискриминатора. Једна од хипотеза била је управо супротна - да је подносиоцу притужбе тешко да учини вероватним да је дошло до неједнаког третмана, па ретко долази до пребацивања терета доказивања на туженог.

Интересантна је чињеница да Повереник у само два случаја није утврдио повреду одредаба Закона о забрани дискриминације док је у њих дванаест утврдио да је било дискриминације. Наведено говори у прилог томе да жртве умеју да препознају дискриминатора и дискриминаторно поступање, као што и повећан број притужби из године у годину не значи да су особе са инвалидитетом више дискриминисане, већ указује на већу оснаженост особа са инвалидитетом и њихових удружења да препознају дискриминацију и затраже заштиту.

Увек када утврди да је било дискриминаторног поступања, Повереник туженом да неколико препорука. Неке од најчешће изречених препорука су да се предузму све неопходне радње и мере из своје надлежности како би се омогућило несметано остваривање права жртве, као и да се убудуће води рачуна да се у оквиру својих редовних послова и активности, не крше законски прописи о забрани дискриминације.

---

³⁰⁷ Закон о општем управном поступку „Сл. гласник РС“, бр. 18/2016.

6. Домети одлука

Ранија пракса Повереника за заштиту равноправности била је да на званичном интернет сајту јавно објави да ли је дискриминатор поступио у складу са препоруком. Дакле, Повереник је сваки пут када га дискриминатор обавести да је поступио у складу да његовом препоруком то јавно објављивао, као вид својеврсне похвале и пример другима како треба поступити. Међутим, последњих година, на сајту Повереника се објављује само када је дискриминатор пропустио да поступи по препорукама које је добио.

Увидом на сајт Повереника, у делу где се објављују обавештења за јавност утврдила сам да само у једном случају, у коме је Повереник утврдио да је било дискриминације деце са инвалидитетом, није поступљено по препорукама Повереника. Питање је да ли је поступање по препорукама Повереника последица страха од јавног објављивања да је лице, са свим подацима на основу којих се оно може идентификовати, дискриминисало неко детете са инвалидитетом или је последица тога што су дискриминатори ипак свесни својих поступака и важности поступања по препорукама. Свакако податак да се у скоро свим случајевима утврђене дискриминације стање поправило посебно охрабрује борбу против дискриминације.

ЗАКЉУЧАК

Закључак до кога сам дошла након спроведеног истраживања јесте да се дискриминације деце јавља, нажалост, у свим државама и у свим областима живота. Оно што је забрињавајуће јесте што су дискриминатори често у уверењу да неједнак третман има разумно и објективно оправдање и упорно покушавају да оправдају своје дискриминаторне поступке.

Можемо се надати да је мали број случајева пред Европским судом последица чињенице да државе ипак препознају своје пропусте, те да се поступак заврши већ на националном плану давањем правичног задовољења жртви, а не чињенице да се жртве ретко опредељују да се обрате Европском суду, због потешкоћа са којима се суочавају приликом обраћања суду. Нажалост, ипак се чини вероватнијим да је један од главних узрока слабом обраћању деце Европском суду, слаба информисаност грађана а нарочито деце. Грађани нису довољно упознати са антидискриминационим прописима и механизмима који им стоје на располагању приликом заштите гарантованих права. Имајући у виду наведено, сматрам да би у будућности требало радити, са једне стране, на општем образовању грађана, а са друге стране, на едукацији државних органа и субјеката којима су поверена јавна овлашћења како би се подигла општа свест о значају овог питања.

Имајући у виду чињеницу да су медији моћно друштвено средство које може много да допринесе у ширењу толеранције и сузбијању дискриминације, потребно је да сви они који пишу и извештавају о деци имају довољно знања о значају права на једнак третман, као и о међународним и домаћим стандардима у области равноправности. Од медија се очекује да кроз прилоге које објављују развијају свест о праву на равноправност све деце и да на тај начин утичу на измену образаца, обичаја и пракси који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на децу са инвалидитетом.

ЛИТЕРАТУРА

Домаћа литература (по алфавитном реду):

1. Адамовић Анђелија, Поступак за лишење родитељског права у пракси Основног суда у Нишу, у: *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору : тематски зборник радова, Књ. 1*, Ниш, 2011, Правни факултет, Центар за публикације, стр. 517-537.
2. Бекер Косана, Ћирић Миловановић Драгана, Марић Маријана, *Дискриминација, Билтен Велики Мали, јун 2010*, Београд, 2010, Иницијатива за инклузију Велики Мали;
3. Бекер Косана, Ћирић Миловановић Драгана, *Права особа са инвалидитетом, Билтен Велики Мали, мај 2010*, Београд, 2010, Иницијатива за инклузију Велики Мали;
4. Бекер Косана, Ћоровић Рејхана, Пружљанин Алмир, Миливојевић Слободан, *Зборник мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности, Поступање по притужбама које се односе на дискриминацију деце*, Београд, 2014, Повереник за заштиту равноправности.
5. Бекер Косана, Филипов Ивана, Васић Валентина, *Други зборник мишљења и препорука Повереника за заштиту равноправности - Поступање оступање по притужбама које се односе на дискриминацију дискриминацију деце*, Београд, 2015, Повереник за заштиту равноправности;
6. Вучковић Шаховић Невена, Петрушић Невена, *Права детета*, Ниш, 2015. Правни факултет Универзитета у Нишу;
7. Гајин Саша, Водинелић Владимир В, Дробњак Тања, Николић Борко, *Антидискриминационо право: водич*, Београд, 2008, Центар за унапређивање правних студија;
8. Етински Родољуб, Ћајић Сања, *Међународно јавно право*, Нови Сад, 2012, Правни факултет;
9. Етински Родољуб, Крстић Ивана, *EU law on the Elimination of discrimination*, Београд, 2009, Правни факултет Универзитета у Београду;
10. Ишпановић Радојковић Вероника, Радивојевић Даринка, Зечевић Оливера, Лајовић Биљана, Ивановић Јасмина, Влаховић Светлана, Лакићевић Славка, *Оснаживање*

деце и младих са сметњама у развоју да реагују на злостављање и занемаривање деце завршни извештај о спроведеном пројекту и водич за примену протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања у односу на децу и младе са сметњама у развоју, Београд, 2016, Центар за права детета;

11. Јовановић Зоран, Рапајић Милан, омбудсман (заштитник грађана) као нови правни институт за контролу рада управе, у: *Зборник радова Правног Факултета у Нишу, год. 50, бр. 57, 2011, стр. 205-221;*
12. Клајн Иван, Шипка Милан, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад, 2007, Издавачка кућа Прометеј;
13. Кнежевић-Бојовић Ана, Матић Марина, Бекер Косана, Хрват Ана, *Забрана дискриминације: одабране пресуде Европског суда за људска права и Европског суда правде*, Београд, 2013, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије;
14. *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права*, Београд, 2017 Београдски центар за људска права;
15. Миленковић Дејан, *Водич кроз закон о забрани дискриминације*, Београд, 2010, Хелсиншки одбор за људска права у Србији;
16. Милојевић Наташа, Завишић Валентина, *Инклузивно образовање = успешан образовни систем, Професионалне компетенције за инклузивно образовање*, Београд, 2011, Иницијатива за инклузију Велики Мали;
17. Пајванчић Маја, *Коментар Устава Републике Србије*, Београд, 2009, Фондација Конрад Аденауер;
18. Петрушић Невена, Бекер Косана, *Практикум за заштиту од дискриминације*, Београд 2012, Партнери за демократске промене Србија, Центар за алтернативно решавање сукоба;
19. Петрушић Невена, Грубач Момчило, Узајамни однос поступка пред Повереником за заштиту равноправности и других антидискриминационих поступака, у: *Зборник радова Правног Факултета у Нишу, год. 52, бр. 66, 2014, стр. 69-87;*
20. Петрушић Невена, Дискриминација и правна заштита од дискриминације, у: Константиновић Вилић Слободанка (ур.), *Правна клиника за заштиту права жена:*

- норме и пракса, зборник радова*, Ниш, 2013, Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију, стр. 173-214;
21. Петрушић Невена, Заступање детета у парници, у: *Правни живот бр. 10/2016.*, 2016, стр. 169-191;
  22. Петрушић Невена, Крстић Ивана, Маринковић Танасије, *Коментар Закона о забрани дискриминације*, Београд, 2014, Правосудна академија;
  23. Петрушић Невена, Обрадовић Горан, Раичевић Небојша, Миладиновић Стефановић Душица, Тасић Анђелија, *Антидискриминационо право, прописи, пракса и стварност*, Ниш, 2017, Правни факултет Универзитета у Нишу;
  24. Петрушић Невена, *Парнице за заштиту од дискриминације, Билтен судске праксе Вишег суда у Нишу, бр. 33*, 2015, стр. 131-152;
  25. Петрушић Невена, Повереник за заштиту равноправности: улога, надлежност и начин поступања у сличајевима дискриминације, у: *Радно и социјално право Год. 15, бр. 2*, 2011, стр. 19-35;
  26. Петрушић Невена, Правни статус и позиција Повереника за заштиту равноправности у архитектури националних институционалних механизма за равноправност, у: *Правни систем и заштита од дискриминације : зборник радова, Св. 1*, 2015, стр. 65-86;
  27. Петрушић Невена, Употреба статистичких података у антидискриминационим парницама, у: *Правни живот бр. 12*, 2014;
  28. Поповић Драгољуб, *Европски суд за људска права*, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2008;
  29. Рељановић Марио, Матић Марина, Илић Горан, *Приручник за примену антидискриминационог законодавства*, Београд, 2010, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије;
  30. Тасић Анђелија, *Поступак у парницама за заштиту од дискриминације (докторска дисертација)*, Ниш, 2016;
  31. INTERIGXTS Приручник за правнике, *Забрана дискриминације према Европској конвенцији о људским правима (Члан 14)*, 2006;
  32. Leach Philip, *Обраћање Европском суду за људска права* (превод Даница Краљевић, Биљана Обрадовић), Београд, 2007, Београдски центар за људска права;

Страна литература (по абecedном реду):

1. *Discrimination against persons with disabilities – Testing guidance for practitioners, Office of Policy Development and Research U.S. Department of Housing and Urban Development, 2005;*
2. Ellis Evelyn, *EU Anti – Discrimination Law*, Oxford, 2005, Oxford University Press;
3. Petrušić Nevena, Child-friendly legal aid in civil court proceedings : international standards and the circumstances in the Republic of Serbia, in: *Facta universitatis, Series: Law and Politics Vol. 14, No 3, 2016, pp. 395 – 407;*
4. Petrušić Nevena, Molnar Aleksandar, The status and correlations between the Ombudsman and the Commissioner for the Protection of Equality in the Serbian legal system, in: *Collection of papers, The International Scientific Conference, "Legal, Social and Political Control in National, International and EU Law", held on 19-20 May 2016, Niš, Serbia, Niš, 2016, Faculty of Law, pp. 79-98;*
5. Vehabović Faris, Izmirlija Midhat, Kadribašić Adnan, Komentar zakona o zabrani diskriminacije sa objašnjenjima i pregledom prakse u uporednom pravu, Sarajevo, 2010, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu;
6. *Handbook on European non-discrimination law*, European Union Agency for Fundamental Rights and European Court of Human Rights - Council of Europe, 2011;
7. Harris O'Boyle &Warbrick, *Law of the European convention on human rights, third edition*, Oxford, 2014, OXFORD University press.

ОСТАЛА ИСТРАЖИВАЧКА ГРАЂА

Истраживања и извештаји:

1. Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia CRC/C/SRB/CO/2-3, 2017, United Nations;*
2. Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations: Republic of Serbia CRC/C/SRB/CO/1, 2008, United Nations;*
3. *Izveštće pučke pravobraniteljice za 2017*, Zagreb, 2018, Pučki pravobranitelj.
4. Влада Републике Србије, *Други и трећи периодични извештај о примени Конвенције о правима детета*, Београд, 2014;

5. Влада Републике Србије, *Иницијални извештај о примени Конвенције о правима детета за период 1992-2005. године*, Београд, 2007;
6. *Деца та во ПЈР Македонија, Анализа на состојбата*, Скопје, 2008, Канцеларија на UNICEF;
7. *Извештај о дискриминацији деца са сметњама у развоју у Србији у 2009. години*, Панчево, 2009, Иницијатива за инклузију ВеликиМали;
8. *Извештај о остваривању права деце у Србији из угла деце и младих*, Београд, 2013, Центар за права детета;
9. *Истраживање о степену (не) толеранције и (не) поштовању људских права*, Ниш, 2010, Центар за развој деце и младих – Отворени клуб;
10. Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији деце*, Београд, 2013, Повереник за заштиту равноправности;
11. Повереник за заштиту равноправности, *Посебан извештај о дискриминацији особа са инвалидитетом*, Београд, 2013, Повереник за заштиту равноправности;
12. *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2017. годину*, Београд, 2018, Повереник за заштиту равноправности;
13. *Ситуациона анализа: Положај деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у Републици Србији*, Београд, 2017, Национална организација особа са инвалидитетом Србије.

Прописи:

1. Закон за спречување и заштита од дискриминација, „Службен весник на Република Македонија“ бр.50/2010;
2. Закон о забрани дискриминације „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 59/09 и 66/16;
3. Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009;
4. Закон о заштити деце, „Службени весник на РМ“ бр. 98/00, 17/03, 65/04, 113/05, 98/08, 107/08 и 83/09;
5. Закон о заштити особа са душевним сметњама Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине ФБиХ“, број: 37/01, 40/02, 52/11 и 14/13;

6. Закон о заштити права и слобода националних мањина, „Сл. лист СРЈ“, бр. 11/2002, „Сл. Лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009 – др. закон и 97/2013 – одлука УС;
7. Закон о заштитнику грађана, „Сл. гласник РС“, бр. 79/2005 и 54/2007;
8. Закон о здравственој заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 107/2005, 72/2009 - др. закон, 88/2010, 99/2010, 57/2011, 119/2012 и 45/2013 - др. закон;
9. Закон о јавном информисању и медијима, „Сл. гласник РС“, бр. 83/2014;
10. Закон о локалној самоуправи, „Сл. гласник РС“, бр. 129/2007 и 83/2014 - др. закон;
11. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005;
12. Закон о општем управном поступку „Сл. гласник РС“, бр. 18/2016;
13. Закон о основама система образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2009, 52/2011 и 55/2013;
14. Закон о основама система образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 88/2017 и 27/2018 - др. закони;
15. Закон о основном образовању и васпитању, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013;
16. Закон о основном образовању и васпитању, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013, 101/2017;
17. Закон о основном образовању и васпитању, „Сл. гласник РС“, бр. 55/2013, 101/2017 и 27/2018 - др. закон;
18. Закон о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014;
19. Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС - Међународни уговори“, бр. 42/2009;
20. Закон о потврђивању Оквирне конвенције за заштиту националних мањина „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 6/98;
21. Закон о предшколском васпитању и образовању, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2010 и 101/2017;
22. Закон о равноправности полова, „Сл. гласник РС“, бр. 104/2009;
23. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за

- заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесне слободе и права који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Сл. лист СЦГ“ – међународни уговори, бр. 9/2003;
24. Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97;
25. Закон о ратификацији Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 31/67;
26. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 7/71;
27. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, „Сл. гласник РС“, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010;
28. Закон о социјалној заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2011;
29. Закон о социјалној заштити, „Сл. гласник РС“, бр. 24/2011;
30. Закон о спорту, „Сл. гласник РС“, бр. 10/2016;
31. Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС“, бр. 33/2006 и 13/2016;
32. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, „Сл. гласник РС“, бр. 67/2003, 101/2005 - др. закон, 90/2007, 72/2009 - др. закон, 111/2009 и 104/2013 - др. закон;
33. Закон о уређењу судова, „Сл. гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - др. закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017 и 65/2018 - одлука УС.
34. Закон о црквама и верским заједницама, „Сл. гласник РС“, бр. 36/2006;
35. Закона о прекршајима, „Сл. гласник РС“, бр. 101/2005, 116/2008, 111/2009;

36. Законик о кривичном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014;
37. Законик о Кривичном поступку, „Сл. лист СРЈ“, бр. 70/2001 и 68/2002 и „Сл. гласник РС“, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон и 72/2009;
38. Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон;
39. Породични закон, „Службени весник на РМ“, бр. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06 и 84/08;
40. Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, „Сл. гласник РС“, бр. 107/2012;
41. Универзална декларација о људским правима, резолуција Генеране скупштине УН бр. 207 (III)1948, Париз, 1948;
42. Уредба о ратификацији Конвенције о борби против дискриминације у области просвете, „Сл. лист СФРЈ - међународни уговори и други споразуми“, бр. 4/64;
43. Устав Босне и Херцеговине, *Анекс ИВ Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини* и „Сл. гласник БиХ“, бр. 25/2009 - Амандман I;
44. Устав на Република Македонија: со амандманите на Уставот I-XXXII. – Скопје, „Службен весник на РМ“, 2011;
45. Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006;
46. Ustav Crne Gore, „Sl. list CG“, br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI;
47. Ustav Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14;
48. Ustava Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a;
49. World conference on special needs education: access and quality, *The Salamanca statement and framework for action on special needs education*, Salamanca, 1994, UNESCO;
50. Zakon o pravobranitelju za decu „Narodne novine“, br. 96/2003;
51. Zakon o pravobranitelju za osobe sa invaliditetom, „Narodne novine“, br. 107/07;
52. Zakon o ravnopravnosti spolova, „Narodne novine“, br. 116/03;
53. Zakon o suzbijanju diskriminacije, „Narodne novine“, br. 85/2008;

54. Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja „*Uradni list RS*“, št. 93/07 z dne 12. 10. 2007;
55. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami „*Uradni list RS*“, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 52/10 – odl. US in 58/11 – ZUOPP-1;
56. Zakon o zabrani diskriminacije „*Sl. list CG*“, br. 46/2010, 40/2011 - dr. zakon, 18/2014 i 42/2017;
57. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, „*Sl. list CG*“, br. 35/2015 i 44/2015.

Мишења и препоруке Повереника за заштиту равноправности:

1. Притужба А.М. против ОШ ППЊ у Б, бр. 07-00-630/2016-02, 27.03.2017;
2. Притужба Б. В. из Б., у име малолетне кћерке Н. В против ОШ „Ј. Р.“, бр. 07-00-102/2018-02, 05.07.2018;
3. Притужба Д.Б. против школе Т, бр. 07-00-357/2016-02, 30.12.2016;
4. Притужба Д.С. против директора и педагошкиње ОШ ИЛР, бр. 07-00-738/2013-0, 14.04.2014;
5. Притужба ДЈЧ против дома здравља Н.С, бр. 07-00-270/2015-02, 10.09.2015;
6. Притужба М.Н. против Секретаријата за образовање, бр. 07-00-330/2014-02, 02.03.2015;
7. Притужба М.Р. против општине Р, бр. 07-00-230/2016-02, 20.07.2016;
8. Притужба М.Р. против СБ С, бр. 07-00-65/2015-02, 17.06.2015;
9. Притужба Н.П. против ОШ, бр. 07-00-44/2015-02, 20.04.2015;
10. Притужба Р.А. против градске управе З, бр. 07-00-156/2017-02, 05.09.2017;
11. Притужба Р.Л. против ПУ, бр. 07-00-176/2017-02, 21.11. 2017;
12. Притужба Т.М.Н. против Министарства просвете, бр. 07-00-138/2014-02, 06.08.2014;
13. Притужба удружења родитеља К против Министарства просвете, науке и технолошког развоја, бр. 07-00-789/2016-02, 31.03.2016;
14. Притужба Ц.М. против општине П, бр. 07-00-61/2016-02, 04.04.2016.

Судска пракса:

1. Case 11581/85; *Darby v. Sweden*, Judgment of 23 October 1990, ECHR;

2. Case 11810/03, *Maurice v. France*, Judgment of 21 June 2006, ECHR;
3. Case 12868/87, *Spadea i Skalabrino v. Italy*, Judgment of 28 September 1995, ECHR;
4. Case 12875/87, *Xoffmann v. Austria*, Judgment of 23 June 1993, ECHR;
5. Case 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64; *Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium v. Belgium (Belgian linguistics)*, Judgment of 23 July 1968, ECHR.
6. Case 1513/03, *Draon v. France*, Judgment of 21 June 2006, ECHR;
7. Case 15766/03, *Oršuš and others v. Croatia*, Judgment of 16 March 2010, ECHR;
8. Case 23682/13, *Guberina v. Croatia*, Judgment of 22 March 2016, ECHR;
9. Case 34369/97, *Thlimmenos v. Greece*, Judgment of 06 April 2000, ECHR;
10. Case 42722/02, *Stoica v. Romania*, Judgment of 04 March 2008, ECHR;
11. Case 43577/98, 43579/98; *Nachova and others v. Bulgaria*, Judgment of 06 July 2005, ECHR;
12. Case 44399/05, *Weller v. Hungary*, Judgment of 31 March 2009, ECHR;
13. Case 5335/05, *Ponomayovi v. Bulgaria*, Judgment of 21 June 2011, ECHR;
14. Case 5493/72, *Xandyside v. United Kingdom*, Judgment of 07 December 1976, ECXr;
15. Case 57325/00, *D.H. and others v. The Czech Republic*, Judgment of 13 November 2007, ECHR;
16. Case 57325/00, *D.H. and others v. The Czech Republic*, Judgment of 13 November 2007, ECHR;
17. Case 6289/73, *Airey v. Ireland*, Judgment of 09 October 1979, ECHR;
18. Case 6833/74, *Marckx v. Belgium*, Judgment of 13 June 1979, ECHR;
19. Case 8777/79, *Rasmussen v. Denmark*, Judgment of 28 November 1984, ECHR;
20. Case 9214/80, 9473/81, 9474/81; *Abdulaziz, Kabales and Balkandali v. UK*, Judgment of 28 May 1985, ECHR;
21. Case 56328/07, *Bah v. The United Kingdom*, Judgment of 27 September 2011, ECHR.

ИНТЕРНЕТ АДРЕСЕ

1. “*It is My Dream to Leave This Place*” *Children with Disabilities in Serbian institutions, 2016, Human Rights Watch*, доступно на: [https:// www.hrw.org/report/2016/06/08/it-my-dream-leave-place/children-disabilities-serbian-institutions](https://www.hrw.org/report/2016/06/08/it-my-dream-leave-place/children-disabilities-serbian-institutions), приступ сајту 31.08.2018. године;

2. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), приступ сајту 09.09.2018. године;
3. <https://www.minrzs.gov.rs/lat/saopstenje-za-javnost-prednacr-zakon04f16376392b5.html>, приступ сајту 09.09.2018. године;
4. <https://www.ombudsman.rs/index.php/o-nama/zamenici-zastitnika-gradjana>, приступ сајту 09.09.2018. године;
5. Европски суд за људска права, *Evropski sud za ljudska prava u 50 pitanja*, доступно на: https://www.echr.coe.int/Documents/50Questions_SRP.pdf, приступ сајту 27.08.2018. године;
6. *Извештај о раду установа за смештај деце и младих за 2015. годину*, Београд, 2016, Републички завод за социјалну заштиту, доступно на: <http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/izvestaj2016/izvestaj%20o%20radu%20ustanova%20za%20decu%20i%20mlade%20za%20202015.pdf>, приступ сајту 31.08.2018. године;
7. Јавна расправа - Унапређење положаја особа са инвалидитетом, доступно на: <http://www.minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/javna-rasprava-unapredjenje-polozaja-osoba-sa-invaliditetom.html>, приступ сајту 07.09.2018. године;
8. Комитет за права особа са инвалидитетом, *Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, 2016*, доступно на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19868>, приступ сајту 31.08.2018. године;
9. Мадридска декларација, Мадрид, 2003, Европски конгрес о особама са здравственим сметњама, доступно на: http://www.wpanet.org/detail.php?section_id=5&content_id=48, приступ сајту 31.08.2018.године;
10. Мишљење на нацрт Закона о уџбеницима, Повереник за заштиту равноправности, јул 2015. године. Доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenje-na-nacrt-zakona-o-udzbencima-3/>, приступ сајту 06.09.2018. године;
11. Повереник за заштиту тавноправности, *Упозорење поводом повреде права деце у медијима*, 07. 06. 2018, доступно на: <http://ravnopravnost.gov.rs/upozoren%D1%98e-povodom-povrede-prava-dece-u-medijima>, приступ сајту 13.09.2018. године;
12. Савет Европе, *Протокол 12 Европске конвенције – Explanatory report*, доступно на: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Xhtml/177.htm>, приступ сајту 29.03.2018.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

ДИСКРИМИНАЦИЈА ДЕЦЕ ПО ОСНОВУ ИНВАЛИДИТЕТА

Дискриминација деце је посебно осетљиво друштвено питање јер дете, због свог узраста, не разуме зашто је искључено и неједнако третирано у односу на своје вршњаке. Сваким актом дискриминације детета неком детету се ускраћује основно право, што утиче на развој детета и доводи до његовог одбацивања и маргинализације. Инвалидитет се у последњих неколико година идваја као лично својство које се јавља као најчешћи основ дискриминације.

Дискриминација деце по основу инвалидитета је сагледана кроз национални и међународни нормативни оквир као и кроз нормативни оквир суседних земаља којим је регулисана ова област. Проблем дискриминације деце са инвалидитетом анализиран је кроз праксу Повереника за заштиту равноправности и кроз праксу Европског суда за људска права. У раду су изложени резултати теоријско-емпиријског истраживања. Који показују у којим је областима живота најчешће присутна дискриминација деце са инвалидитетом и у ком облику, који су узроци који доводе до неједнаког третмана и ко се јавља у улози дискриминатора. Рад пружа увид у тренутно стање ствари и указује у ком правцу би требало ићи приликом будућег правног регулисања ове области, све у крајњем циљу смањења дискриминације деце.

Кључне речи: Дискриминација, равноправност, права детета, инвалидитет.

SUMMARY AND KEY WORDS

DISCRIMINATION OF CHILDREN BASED ON DISABILITIES

Discrimination against children is a particularly sensitive social issue because the child, due to his age, does not understand why he is excluded and unequally treated in relation to his peers. Every act of discrimination of a child deprives a child of a basic right, which affects the child's development and leads to his dismissal and marginalization. Disability has been emerging in the last few years as a personal feature that appears as the most frequent basis of discrimination.

Discrimination against children based on disabilities is perceived through the national and international normative framework as well as through the normative framework of neighboring countries regulating this area. The problem of discrimination against children with disabilities was analyzed through the practice of the Commissioner for the Protection of Equality and through the practice of the European Court of Human Rights. The paper presents the results of theoretical and empirical research. They show in which areas of life the discrimination of children with disabilities is most often present and in what form, what are the causes that lead to unequal treatment and who appears in the role of the discriminator. The paper gives an insight into the current state of affairs and indicates which direction should be made in the future legal regulation of this area, with the ultimate goal of reducing discrimination against children.

Key words: Discrimination, equality , children's rights, disability.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТКИЊЕ

Катарина Николић рођена је у Нишу 12.10.1994. године. Завршила је Основну школу „Душан Радовић“ у Нишу са одличним успехом и носилац је дипломе „Вук Караџић“, као и Гимназију „Бора Станковић“ у Нишу, такође са одличним успехом. Правни факултет Универзитета у Нишу је уписала школске 2012/2013. године и основне академске студије права завршила у року, дипломирањем дана 05.09.2017. године, са просечном оценом 9,79. Школске 2017/2018. године је уписала мастер академске студије, на одсеку уже грађанскоправне научне области.

Била је члан Мобилне правне клинике Правног факултета Универзитета у Нишу за 2017. годину. Такође је била корисник стипендије Фондације “Света Петка“ Општине Медијана у Нишу за школску 2014/2015. и 2015/2016. годину, и корисник стипендије „Доситеја“ Фонда за младе таленте Републике Србије, за школску 2016/2017. и 2017/2018. годину. Током студирања учествовала је на разним такмичењима и то:

- као део тима Правног факултета из Ниша који је освојио прво место на националној симулацији суђења у оквиру пројекта „Подизање капацитета адвокатури за поступање у кривичним поступцима”, одржаној у Београду, 27. и 28. маја 2016. године, у организацији Партнера за демократске промене Србија и Америчког удружење правника у сарадњи са Адвокатском комором Србије уз подршку US Department of State/Bureau for International Nations and Enforcement Affairs.
- као део тима Правног факултета из Ниша који је освојио прво место на Такмичењу у симулацији суђења из области заштите од дискриминације, одржаном 13. и 14. 12. 2016. године у Београду, у организацији Повереника за заштиту равноправности уз подршку Фондације за отворено друштво;
- као део тима Правног факултета из Ниша који је освојио прво место на 11. Регионалном Moot Court такмичењу из области људских права, одржаном 18. и 19. 3. 2017. године у Тирани, у организацији Civil Rights Defenders, коме је претходила обука о Европској конвенцији о људским правима и пракси Европског суда за људска права у трајању од 10 недеља;

- као део тима Правног факултета из Ниша који је освојио друго место на 5. Транс-Европском Moot Court такмичењу из области људских права, одржаном 10.11.2017. године у Стразбуру, у организацији Civil Rights Defenders.

Након завршетка основних студија, почиње да обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији, где и сада ради. Служи се енглеским језиком, и поседује висок ниво познавања рада на рачунару.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Катарина Николић

Наслов мастер рада: Дискриминација деце по основу инвалидитета

Ментор: Доц. др Анђелија Тасић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предала Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 17.10.2018. године

Потпис аутора

_____

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом

Дискриминација деце по основу инвалидитета

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Катарина Николић

У Нишу, 17.10.2018. године

Потпис аутора

